Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 30 (12120) | 1983 чылдың февраль 5, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көп.

ӨЗЕК ЧЫЛДЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ — АЖЫЛДААР УЧАСТОК БҮРҮЗҮНГЕ БЫЖЫГ САГЫЛГА-ЧУРУМ

«Красноярскрыбпром» каттыжыышкынның Үстүү-Енисей балык заводунуң коллективиниң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң Москваның Серго Орджоникидзе аттыг алдаржаан станок тудуушкун заводунуң коллективи-биле ужуражышкынынга кодүрген чугула айтырыгларын сеткил ханыышкын-биле таныжкан. Күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаар болгаш чүтле тергиин эки шынарлыг продукцияны кылып үндүрер дугайында москвачыларның кыйгырыын бо бүдүрүлгениң коллективи изин-биле деткип, хүн бүрүдеги ажыл-ижинге удуртулга болдурарын хүлээнген.

ЧУРУКТА: Москваның станок тудуушкун заводунга болган ужуражышкынның материалдарын балык заводунуң директору Н. Н. Берзина ооң коллективинге таныштырып тур.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЧОНУ—ЧООРГАН

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Юрий Владимирович Андропов Москваның станок тудуунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле ужуражып, сеткил-чүректиң ханызы-биле чугаалашкан болгай. Ол ужуражыышкын бүгү-ле кижилерге —удуртукчу-даа, анаа-даа ажылдакчы бүрүзүнге өөредиг болур деп бодаар-дыр мен. Чүге дээрге чондан өөренир деп улуг Ленинниң чагыы-биле бирги удуртукчу кижи, чон-биле сүмележип, ажыл-ишчилерниң амыдыралы-биле таныжып, олардан өөренир деп чүвениң үлегер-чижээн көргүзүп турар-дыр. Шынап-ла, тыва улустуң «чону — чоорган, хөйү — хөйлең» дээн үлегер чугаазы кончуг ханы, мерген.

Эш Ю. В. Андропов ол заводка чеде бергеш, цехтерге барып, апыяк-даа, хоочун-даа ажылчыннар-биле ижин-кара чок хөөрежип, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыырадып, ажылдың бүдүрүкчүлүүн, шынарлыын улам бедидер дугайында шиитпирлиг саналды олар канчаар көрүп турарын, оларның саналы чүл дээрзин сүмележип чораан.

Ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин чоп чүүлдүгзүнүп, изин-биле деткип турарын ол заводтуң коллективи илергейлээн.

Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң хойжулары боттарының хуралдарынга СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн-биле деткип, ону амыдыралга боттандырар, күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглап, ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажыктыын бедидер дугайында шыңгыы чугаалажып турарын карак-биле көрдүм. Кайда-даа ындыг болгай.

Юрий Владимирович Андропов ол ужуражылгага мынча деп түңнеп чугаалаан: «...бистиң чедиишкиннеривис улуг болган тудум-на, бистиң экономикавыс быжыг болган тудум-на, бистиң улус ажыл-агыйывыска ажыл-херектер эки болган тудум-на, бистиң делегейде туруштарывыс улам быжыг, чер кырынга тайбың улам быжыг болур».

Совет улусту [illegible] ол

Л. ЧАЛАМБА,
чогаалчы.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР АЛДЫНГАН

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң № 1 хойжу бригадазында хой оолдаашкыны бо хүннерде массалыг чорup турар. Төрээн 1589 хойнуң хураганнары онча камгалаттынып, семис-шыырак өзүп, доругуп турар. Чамдык коданнарда хой оолдаашкыны адакталган. Петр Күдерде 308 хой төрээн, хураганнары онча-менди.

Ол ышкаш хойжулар Хураган-оол Монгушта 266, Михаил Кызыл-оолда 254, Лаа Көк-кыста 236, Машпак Дадар-оолда 228 хой төрээн, хураганнары бүрүнү-биле камгалап алдынган. Төрүүр коданнарның 60—80 хуузу оолдапкан.

Бригадада ниитизи-биле 35 сакманчылар ажылдап турар. Оларның иштинде дуржулгалыг сакманчылар Серет Дартан-оол, Тании Мактар, Биликпаа Седип, Светлана Көк-кыс, Анчымаа Ховалыг, Лариса Чамыяң 74—92 чедир хураганны хүлээп алгаш, онча-менди өстүрүп, кызымак ажылдап турарлар. Чаш хураганнарның учёт-даңзызын учётчик Чечекмаа Бүрбү эки тургузуп дугаарлаашкынын хүн бүрү кылып турар.

Бригадага чоокта чаа болган хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң Москваның станок тудукчулары-биле ужурашкан дугайында материалдарны таныштырышаан, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажыл шагының чидириин болдурбас талазы-биле ооң ажылчыннар мурнунга салган сорулгаларын удуртулга болдуруп, мал кыштаглаашкынының байдалын, мал чемнерин камналгалыг чарыгдаарын, чаш төлдү бүрүн камгалап алырын чугаалашкан. Он бирги беш чылдың үшкү чылында малчыннар ортузунга сагылга-чурумну күштелдирип, төрүүр чүс хойга онаажтыр 90 хураганны камгалап алыр, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргып алыр, малчын бүрүзү 10 тонна сигенни, 2 тонна будук-бүрүнү белеткеп алыр.

С. СОТНАМ.

«Бисте кижи бүрүзү, база катап чугаалап көрейн, кижи бүрүзү бодунуң нормазын, бодунуң бүдүрүлге даалгазын күүсеткен турзун дээш ам бүгү-ле чүүлдерни кылыр ужурлуг бис. Бо негелде күүсеттинмес негелде эвес-тир. «СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң Москваның станок тудуунуң Серго Орджоникидзе аттыг заводунуң ажылчыннарынга чугаалаан бо чугаазы бистиң бригадавыстың кежигүннеринге дөрт айтыышкын болган. Чүге дээрге бригадавыстың январь айда бир башка онаашгыр немелде деңзи алыр планы бежен хире грамм четпейн барган. Бежен туржук беш-даа грамм четпейн барган болза, даалганың күүсеттинмээни ол-дур.

Эш Ю. В. Андроповтуң чугаазы-биле таныжканывыс соонда, граммнар дээш демиселди эгеледивис. Ол сорулганы күүседир дээш, бир-ле дугаарында, ажылга мурнукуузундан эрте кээп турар апардывыс. Бо чорук, ээлчег хүлээничип турар үеде чедерчетпестерни илередиринге болгаш оларны дарый чайладырынга дузалыг болган.

ГРАММНАР—ЧУГУЛА КӨРГҮЗҮГ

Ажылчынга сөс

Малдың немелде деңзи алырында кол чүүл—ооң чемгерилгези болур. Хоолулуг болгаш элбек чемни чогуур үезинде берип тур бис. Ам хыыргыыш, саван болгаш сигенни холуштур хеггеш, инек бүрүзүнге-ле дөрт килограмм онаажыр кылдыр берип турар апардывыс. Эртен силос бээр. ооң бир инекке бээр хемчээли — үш килограмм. Комбикормну кежээликтей инекке-ле үш-чартык, дөрт килограмм чедир берип тур бис. А мал ижер чылыг суг кажаа иштинде-даа, даштын мал чемгерер черде-даа үргүлчү белен турар. Ынчангаш бо кыш хонукта деңзи элээн немежип тур.

Мал чемин төтчеглевезинче улуг кичээнгей салдынган. Ынчангаш мал чемгерер черивис арыг-силиг. Биске эккеп каан мал чеминден чаңгыс тудум-даа сиген хоравас, халас барбас. «Тиилелге» (директору В. О. Оюн), «Революцияның чалбыыжы» (В. И. Жирнов) совхозтар мал чемин чогуур үезинде, дугуржулга ёзугаар чедирип берип турар. А чамдык ажыл-агыйлар мал чемин эккээрин саадады бээр, шуут үзүптер-даа таварылгалар турду. Мындыг үелерде аажок немелде деңзи ап турган мал хенертен чемин чоктап, деңгелин ышкынытар. Бо чорук биске-даа, кереэлиг ажыл-агыйларның боттарынга-даа, дыка-ла хараадаанчыг. Ону ыңгыя бистиң чоогувуста турар «Кара-Хаак», «Х Улуг хурал» совхозтарның директорлары В. Б. Ермольник, М. А. Хеймер-оол олар болгаш Улуг-Хем районнуң бүгү ажыл-агыйлары (райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги В. В. Хангаев) билбес эвес-ле болгай. Бо дээрге үениң амгы негелдезинге дүүшпес херек-тир.

Мен бо черге барык-ла совхоз тургустунары-биле инек азырап келдим. Бажын чедишпес боорга, инек кажаазының девискээринде бичии казанакка чурттап турдум. Ынчан амгы ышкаш таарымчалыг байдал-даа чок, ажыл төлевири-даа эвээш, кереэлиг совхозтар-даа биске шоолуг идегевес турган. Ам хамык чүве магалыг болган. Малды кажаа-хораа болгаш хоолулуг чем-биле хандырганының, ажылчыннарга таарымчалыг байдалды тургусканының ачызында чүгле эрткен юбилейлиг чылда безин ээт бүдүрериниң планын ийи катап ажыр күүсеттивис. Күрүнеге ээт садар планывыс база-ла ынчаар күүсеттинген. Ооң уламындан беш чылдың өзек чылын база хей-аъттыг эгеледивис. Бо чедиишкиннерге Коммунистиг партияның болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң сөөлгү үеде ап чоруткан хемчеглери улуг салдарлыг болганы чугаажок.

Ажылывыс түңнелдери эки болуп турарындан ап турар акшавыс база биске четчир. Шалыным айда ийи чүстен черле эвээжевес. Ооң кырынга үр чылда ажылдааны дээш, клазы дээш база социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар көрдүнгени немелде төлевирлер, шаңналдар бар. Халас путёвкалар, квартал санында пландан ажыр бүдүрген болгаш саткан продукцияның ортээниң сес хуузун база алыр. А ол эвээш эвес. Эрткен чылдың түңнели-биле алырга, бис 84 муң рубльди шаңналга алдывыс. Мынчап кээрге, биске материал-даа, мораль-даа талазы-биле бүгү деткимче четчир болгаш артар.

Сагылга-чурум үрээр улусту кым-даа мактавас, ындыг улуска чиигелделер көрдүнмес. Сөөлгү үеде коллективте ниитиниң болгаш күш-ажылдың чурумун үрээр кижилер ховартаан. Мурнуку чылдарда совхозка үстүнген ажыл шагы кижи-хүн-биле алырга муң ажып турган болза, эрткен чылын 330 болган. А январь айда ажыл шагы үзер туржук, кандыг-даа чурум үрээн кижи шуут чок болган. Черле ынчаш, ажылчыннарның харысалгалыы элээн бедээн. Коллективке мындыг байдалды тургузарынга олар боттары идепкейлиг киржип турар. Мээң он ийи кежигүннүг бригадам амыдыралдың чаа негелдезин ёзугаар ажылдап, чурттап турар. Сагылга-чурум турда, ажыл-даа бүдүнгүр боор-дур.

Д. КИЛИН,
«Сукпак» совхозтуң инек кадарчызы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу ээлчеглиг хуралынга даштыкы политиканың чамдык айтырыгларын чугаалашкан. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң бо чылдың январьда Прагага болган чөвүлел хуралынга ажылдап кылдынган инициативачы саналдарын чайгылыш чок бурунгаарладырынче угланган хемчеглер ол айтырыгларның арызында кирген. Совет Эвилелиниң болгаш Индий-Кыдат чурттарының аразынга кады ажылдажылганы улам ыңай ханыладыр болгаш калбартып хөгжүдер талазы-биле практиктиг хемчеглерни көрген.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның дээди деңнелге экономиктиг чөвүлел хуралынга белеткел-биле холбаалыг чамдык айтырыгларны чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң 1982 чылда ажылының дугайында дыңнадыын СЭКП ТК-ның Политбюрозу чугаалашкан.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ССРЭ-ниң болгаш Румыния Социалистиг Республиканың арасында Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээ ийи күрүнениң харылзааларынга чугула чүүл болу берген. Ук документиге ат салганындан бээр 35 чыл оюн холбаштыр Москваның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң февраль 3-те болган байырлыг хуралынга ол дугайын чугаалаан.

Президиумга — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Г. А. Алиев, СЭКП ТК-ның секретары Н. И. Рыжков, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, партия, совет болгаш хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери олурган. Совет Эвилели-биле найыралчы харылзааларның Румын ниитилелиниң (АРЛУС-туң) делегациязы база ында.

Илеткелчи — Совет-румын найырал ниитилелиниң төп баштаар чериниң даргазы, СЭКП Москва обкомунуң бирги секретары В. И. Конотоп бо керээ кожа-хелбээ ийи улустарның мурнунга ак сеткилдиг найыралдың болгаш деӊ эргелиг кады ажылдажылганың калбак оруун ажытканын демдеглээн.

Румыния Социалистиг Республиканың ССРЭ-де элчини Т. Дудаш хуралга чүве чугаалааш, бистиң партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң удуртукчуларының ужуражыышкыннары база чугаалажыышкыннары румын-совет харылзааларны быжыглаарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп келгенин болгаш болур-даа апаарын демдеглээн.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААРЫ ДЭЭШ

Янзы-бүрү чурттарның улустарының чаагай кожа-хелбээ доктуунаашкынын болгаш кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге боттарының салыышкынын киирери күзевишаан, миллион-миллион совет кижилер тайбыңның Совет фондузунуң ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип турар. Оларның эки турачы дадывырлары тайбың дээш, боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң соксадыры, массалыг узуткаашкынның чепсээниң бүгү хевирлерин хоруур дээш демисежип турар организацияларга болгаш шимчээшкиннерге, ол ышкаш шак-ла ындыг демиселдиг кижилерге материалдыг деткимче коргүзеринге барып турар. Дайынзырак агрессиялардан болгаш чайгаар халаптардан каражадаан чонга ол дуза чедирип турар.

Тайбыңның фондузу хөй чылдарның дургузунда акша-хөреңгизин Вьетнамның болгаш Кампучияның боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуп келген маадырлыг улустарынче шилчидип турган. Үерлээшкинден когараан Никарагуа Республиканың чонунга, кандааашкынны чурттап эрттирген Мадагаскарның улузунга, чер шимчээшкиннеринге таварышкан Алжир Улус Демократтыг Республиканың, Йемен Араб Республиканың чурттакчыларынга бистиң чуртувус дузалаан. Намибиядан дезип үнгеш, Анголаның девискээринде турарларның лагеринче Мурнуу-Африка Республиканың ужар чүүлүнүң араатанзыг халдаашкыннары-биле холбаштыр эмнерни, балыг шарыыр материалдарны, майгыннарны, чоорганнарны самолёттар болгаш теплоходтар-биле Ангола Улус Республиказынга чедирип берген. Израиль агрессиязынга таварышкан ливаннарга болгаш палестин дескеннерге дыка улуг дузаламчыны чоруткан. Сирияның девискээринче дезип келгеннерге совет эмчилер болгаш медицина сестралары эмчи дузазы чедирген. Аар балыглаттырган 100 палестин болгаш ливан кижилер ССРЭ-де эмнедип келген.

Тайбың фондузу тайбың камгалалының Совет Комитединиң, Совет херээженнер комитединиң, өске-даа хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын боттандырып чорударынга акша-хөреңгилерни тускайлап, хөй-ниитиниң делегейде чорудуп турар хемчеглерин акшаландырып турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында даштыкыга амы-тынындан чарылган совет дайынчыларның тураскаалын мөңгежидеринге дыка улуг түңнерни чарыгдап турар. Хосталган чурттардан ССРЭ-де кээп өөренип турар студентилерге стипендия төлеп бээринге, реакцылыг ёзу-чурумнарның кара-бажыңнарында болгаш албадаашкынныг хилинчектээшкин лагерьлеринде хоругдаттырганнарның ажы-төлдерин пионерлер лагерьлеринге ажаап-дежээринге чогуур түңнерни берип турар.

Тайбың фондузун долдурарынга ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының калбак массаларының чыл бүрүдеги киржилгези — СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбынга ынак ленинчи политиказын оларның бүгү хемчег-биле чүүлдүгзүнүп болгаш деткип турарының чырыткыланчак херечилелдериниң бирээзи-дир. Дузаламчызы болгаш деткиишкини дээш, Чер кырынга тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының нүүрүнде могаг чок демисели дээш изин-биле өөрүп четтиришкин илергейлеттинген чагаалар совет хөй-ниити организацияларынга болгаш Тайбың фондузунуң баштаар черинге кээп турар.

(СЭТА).

МАССАЛЫГ

«Чыраа-Бажы» совхозта 10180 баш төрүүр хой бар. Январьның баштайгы хүннериндеп-не коданнарда, хой массалыы-биле оолдап эгелээн. Январьның 28-ке чедир оолдаан 5080 баш хойдан 5082 хураган онча-менди доругуп турар.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ук Пленумга эш Ю. В. Андроповтуң сагылга-чурум дугайында айтырыгны кодүргенин совхозтуң малчыннары изин-биле чүүлдүгзүнүп деткээн. Дагыр-Шемиде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазының малчыннары хой оолдаашкынының үезинде организастыг ажылдаары, сагылга-чурумну быжыглаары чугула деп санап турарлар. Бригаданың малчыннары он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылында ниитиниң малын кыштан хүр ажырар, чаш төлүн чидириг чок өстүрүп доруктурар деп хүлээлгени алган болгаш чаңгыс демниг ажылдап турарлар. Бригадада ниитизи-биле 3025 баш төрүүр хойларның 1782-зи оолдапкан, хураганнар онча, эки доругуп турар.

Ол-ла хойжу бригадада аныяктар дагдыныкчызы Очур-оол Монгуштуң коданында 300 баш төрүүр хойнуң 217-зи оолдапкан, хойжу 219 хураганны менди ажаап, камгалап алган.

О. АРАКЧАА.

Чүктерден МЕДЭЭЛЕР

⊙ **ПАРИЖ.** (СЭТА). Чепсегленишкинниң дүжүреринден Франция ойталавайн, ону чедип алырынче чүткүп турар деп, Францияның даштыкы харылзаалар министри К. Шейсон «Нувель литтерер» солунга берген интервьюзунга медеглээн. Дугуржуп алырынга үндезилээш, стратегтиг боо-чепсектерни 25 хуу кызырар дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң саналынга байыр чедирип турар бис. Оон-даа хөй кызырары болдунуп болур деп санап турар бис деп, ол демдеглээн.

«Совет кижилер дайын күзеп турар деп черле бодавайн турар мен» деп, министр чугаалаан. «Совет кижилер тайбыңны күзеп турар» деп, К. Шейсон онзалап демдеглээн.

⊙ **ДЕЛИ.** Барыын талакы капиталистиг күрүнелер Индияның иштики херектеринге каржызы-биле холгаарлап киржип турар дугайында чаа барымдаалар билдине берген деп, «Хиндустан таймс» солунның корреспондентизи Лондондан дыңнаткан. Дал халса деп өлүрүкчү организацияның салбырын Англияда тургускан. Ол дерзии организацияның штаб-квартиразы АКШ-та туруп турар болгаш ооң бүгү хөделиишкиннери Индияга удур угланган.

⊙ **ВАШИНГТОН.** АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга бодунуң кандидатуразын демократтыг партияның өмүнээзинден сураглыг америк политиктиг ажылдакчы сенатор Алан Крэнстон албан ёзузу-биле дептиткен.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының, ядролуг чепсекти кызырарының айтырыглары соңгулда мурнунда мээң кампаниямның кол темазы болур ужурлуг деп, парлалга конференциязынга А. Крэнстон медеглээн.

⊙ **ТРИПОЛИ.** Ниити-араб улусчу конгрессиниң ээлчег чок сессиязы Ливияның найысылалынга болган. Израильдиң Ливанга агрессиязының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте тургустунган байдалдың айтырыгларын конгресске чугаалажып көрген.

Ливия революциязының баштыңы М. Каддафи конгресске чүве чугаалаан болгаш АКШ-тың политиказын шыңгыы шүгүмчүлевишаан, америк администрация Израильдиң дузазы-биле Чоокку Чөөн чүкту америк империализмниң шериг-политиктиг эрге-ажыктарынга чагыртыр болдап турар-дыр деп медеглээн.

⊙ **ЛОНДОН.** Англияның лейбористиг партиязының чыл бүрүде болур сөөлгү конференциязының шиитпирлерин күүседир болгаш чурттуң девискээринге чалгыныг америк ракеталарны тургузарын болдурбас дугайында шиитпирлиин лейбористиг партияның удуртукчузу Майкл Фут медеглээн.

«Бистиң черивиске чалгыныг америк ракеталарны тургускан турарын күзевейн турар бис. Бир эвес ол ракеталарны кажан бир шагда маңаа эккеп тургузуптар болза, оларны чуртувустан үндүрүп ырадыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис» деп, М. Фут чугаалаан.

⊙ **ВАШИНГТОН.** Транспорт министриниң албан-дужаалынга херээжен ажылдакчы Элизавет Доулдуң кандидатуразын америк конгресстиң сенады бир үн-биле бадылаан. Халашкан Э. Льюисти ол солаан. Чүък машиналарының чолаачыларының ажыл соксадыышкыны-биле холбаштыр берге шылгалдага чаа министрниң дораан-на таварышканын ЮПИ агентство дыңнаткан.

⊙ **БЕЙРУТ.** Чоокку Чөөн чүк айтырыын чөптүг кылдыр шиитпирлээр болгаш Персид мугулдурунга айыыл чок чоруктуң зоназын тургузар талазы-биле Совет Эвилелиниң саналдары делегейниң бо районунда дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче ССРЭ-ниң чайгылыш чок чүткүлүнүң дугайында херечилеп турар-дыр деп, Йемен социалистиг партияның ТК-зының Чиңгине секретары, ЙУДР-ниң Дээди улусчу чөвүлелиниң президиумунуң даргазы болгаш премьер-министри А. Н. Мухаммед медеглээн.

АЖЫЛДЫҢ МИНУТА БҮРҮЗҮН КАМНААР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң Москваның станок тудукчулары-биле ужуражып тура, чугаалаан чүүлдерин республиканың улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи—Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинаттың коллективи бир эп-сеткил-биле хүлээп алганын боттарының ниити хуралынга илергейлээннер.

Коллектив бүдүрүлгеге корум-чурумну, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле хемчеглерни изин-биле чүүлдүгзүнүп, 1983 чылдың база он бирги беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседир дээш курлавырларны ажыглалга киирип, ажылдың минута бүрүзүнге камналганы боттандырарын хүлээнип турар.

Комбинат он бирги беш чылдың ийиги чылында продукция бүдүрер планын 100,6 хуу, ону сайгарарын—102,8 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планга удур элээн бедээн. Тываның чаа тудуглары 24353 кубометр чыып эптээр демир-бетонну алган. Бүдүрүлгени кодүреринче угланган боттуг хемчеглерни ап, четпестерни анализтеп көрүп, чогуур түңнелдерни үндүрген соонда эрткен чылын тургулаан үзүктелиишкин болу бээр таварылгалар ам чайлаттынган. Бо чылдың январь айда коллектив бараанныг продукция бүдүрерин—102 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге элээн өзүлдени чедип алган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыгларын коллективте калбарган социалистиг чарыштың бир кол негелдези болдурар талазы-биле ажылды цехтерде күштелдирип турар.

Сагылга-чурум дээш демиселди улам хандыр көөрү, ону бүдүрүлге онаалдаларын күүседири-биле шуут холбаары чугула, ынчан анаа-ла хилис эрткилей бээр чүүлдер турбас дээрзин станок тудукчулары-биле ужуражып тура эш Ю. В. Андропов чөптүү-биле демдеглээн. Ажыл шагы үзер, анаа турар чоруктуң, администрацияның чөпшээрели-биле шөлээ дилээр чоруктуң уламындан чидириглерниң кайы хире хөйүн коллективтиң ишчилери эки билирлер. Чижээ, эрткен чылын комбинат барык 500 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Ол дээрге барык бүдүн айда ажылдың программазы-дыр! Ажылды организастаапында чамдык четпестерниң уламындан бо чылдың январьда анаа туруушкун 608 кижи-шак ийикпе 63 кижи-хүн болган. Азы ооң уржуундан коллективте үш кижиниң-не бирээзи ажыл чок орган-дыр.

Ындыг четпестер-биле эптежип болур бе? Бүдүрүлгеге шыңгыы корум-чурумну тургузары цехтерде кижи бүрүзүнүң сагыыр хүлээлгези болурун чедип алыр деп коллектив шиитпирлээн. Бүдүрүлгениң, технологияның, күш-ажылдың сагылга-чурумун күштелдирериниче кичээнгейни мөөңнээш, комбинат амгы үеде анаа туруушкуннар чокка ажылдап турар. Ажыл-херекти бир демниг кылып, бүгү коллективтиң болгаш ажылчын бүрүзүнүң күжениишкини-биле бүдүрүлгеге корум-чурумну тургузарынга цехтер болгаш ээлчеглер начальниктериниң, бригадирлерниң харысалгазы бедидип турар.

— Бистиң цехте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бо хүннерде элээн бедээн. Чижээ, февраль 2-де хонукта 13,6 муң рубльдиң демир-бетон кылыгларын бүдүрер турган, 16,4 муң рубль чедирдивис—деп, комбинаттың демир-бетон конструкциялар цехиниң начальниги А. К. Васютин чугаалап турар.

В. МААДЫР.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

Партийжи амыдырал

ДААЛГАЛАРНЫ БЕРБИШААН

«Ак-Туруг» совхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери тараа шөлдериниң дүжүткүрүн, мал ажылының продуктулуун бедидер, он бирги беш чылдың өзек чылында планның онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир, Аъш-чем программазын боттандырарынга төлептиг үлүүн киирер дээш социалистиг чарышты калбарткан. Ону совхозтуң парткому болгаш партия эге организациялары удуртуп, боттарының организакчы болгаш политмассалыг ажылын продукция бүдүрериниң, оон шынарын бедидериниң талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алырынче, камналга чурумун күштелдиреринче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче угландырган.

Бо ажылдарга совхозта коммунистерниң организакчы ролюн бедидериниң, оларның бүдүрүлгеге, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейин бедидериниң чугула чепсээ — партийжи даалгалар болуп турар. Ону барымдаалааш, партия хуралдарынга, партбюроларга, парткомга СЭКП Уставының негелделерин коммунистерниң күүседип турарының дугайында отчёттарны бо-ла дыңнаар апарган. Бир эвес коммунист бүдүрүлгеде ажылдап турар болза, социалистиг хүлээлгезин оон канчаар күүседип, хөй-ниитиниң ажылынга кайы хире киржилгезин сонуурган турар бис. А коммунист кижи башкы, садыгжы азы албан-хаакчы болза, оларның онаашкан ажылынга харысалгазы болгаш бүдүрүлгеге кандыг хамаарылгалыын база сонуурган турар.

Партийжи даалгалар доктаамал-даа, түр-даа болур. Ону коммунистерге хуваарда, оларның күзел-чүткүлүн, кандыг ажылга сонуургалдыын эки өөренип көөр. Партийжи даалгаларны күүседип тура бодунга болгаш эш-өөрүнге бедик негелделиг чоруун көргүскен коммунистер социалистиг чарышка чедиишкиннерни чедип ап, коллективке үлегер-чижек болуп турар. Чижээ, совхозтуң № 1 хойжу бригадазында хойжу Ч. М. Кенен эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 104 хураганны албышаан, ол бригадада партия эге организациязының секретары, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң болгаш совхозта парткомнуң кежигүнү болуп, партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип турар. Ол-ла бригадада аныяк коммунистер П. М. Күдер партия эге организациязының секретарының оралакчызы, оон өөнүң ээзи коммунист О. М. Седип Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты болуп идепкейлиг ажылдавышаан, эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 106 хураганны камгалап алган.

Ол ышкаш Мойнааракта № 3 хойжу бригадада партия эге организациязының секретары, хойжу А. Х. Сүүр-оол төрүүр чүс хойдан 94 хураганны камгалап ап, бир хойдан 3 кг дүктү кыргып алган, район Совединиң депутаты, ол-ла бригадада хойжу А. Х. Хүргүл-оол чүс хойга онааштыр 115 хураганны эрткен чылын менди ап, өстүрген. Аныяк коммунистер: дузалакчы кадарчы Р. Лопсан, тракторист А. Беган, тудугжу М. Сержит, садыгжылар С. Ап-тан-оол, Т. Байыр-оол, А. Бады, өскелер-даа бүдүрүлгеге э к и көргүзүглерни чедип албышаан, хөй-ниитиниң амыдыралынга идепкейлиг киржип чоруурлар. Олар ону чугула партийжи даалга кылдыр көрүп, бедик харысалга-биле ажылдап турарлар.

Боттарының онаашкан ажылынга эки түңнелдерни чедип албышаан, хөй-ниитичи даалгалар күүседип, чон ортузунга организакчы, идей-кижизидилгелиг ажылдарны чорудуп турар коммунистер бисте эвээш эвес. Оларның чижээнге Булуң-Терек ортумак школазының башкызы коммунист М. М. Кара-Салды хамаарыштырып болур. Школада өөредилге-кижизидилге ажылынга эки көргүзүглерни ол чедип албышаан, суурда херээженнер чөвүлелиниң ажылын база багай эвес удуртуп, малчыннарга шеф ажылын холга алган. М. М. Кара-Сал совхозта эки ажылдыг пропагандистерниң бирээзи. Булуң-Теректе Культура бажыңының директору коммунист Н. Данзының ажыл-ижи база мактадыг. Оон директорлааны Культура бажыңы районда эки ажылдыг культура бажыңнарының бирээзи. Н. Данзын коллективтиң ниити ажыл-херээн көдүрбүшаан, көдээ Советте партия эге организациязының секретары болуп, ол чугула партийжи даалганы үе-шагында харам чокка ак сеткилдиг күүседип турар.

Партийжи түр даалгаларны алгаш, ону күүседиринге үлегерлиг көргүзүп турар коммунистер бисте хөй. Ылангыя Н. Дуңзенмаа чон ортузунга солун, сеткүүл бижидилгезин организастаар түр даалгазын эки күүседкен. Ш. С. Даваа мал чеми белеткээр звенога парторганизакчы хүлээлгезин база багай эвес күүседип турар.

Үстүнде чамдык чижектер совхозта коммунистерниң башкарыкчы ролюнуң өскениниң бир херечизи-дир. Оон түңнелинде бистиң совхоз он бирги беш чылдың эрткен ийи чылдарында күрүнеге эът садар планын 262 центнерге, сүттү 511 центнерге, дүктү 8 центнерге ажыр күүсеткен. Юбилейлиг чылда совхозтуң шээр малының болгаш чылгызының баш санын өстүрер талазы-биле план база ажыр боттанган. Совхозта эът болгаш сүт бүдүрери көвүдеп турар.

Бисте шиитпирлезе чогуур айтырыглар ам-даа хөй. Ажыл-агый эрткен ийи чылда бода мал өстүрер планын күүседир хамаанчок, харын-даа кудулаткан. Ооң чаш төлүн алыры дыка куду деңнелде. Ниитиниң малынга быжыг чем-суур ам-даа четче тургустунмайн турар. Малды тотчеглеп, самчыгдаар, корум-чурум үрээр, оорлаар чоруктар ам-даа бар.

Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладыр дээш организакчы ажылга партийжи даалгаларның ужур-дузазын бедидер ужурлуг бис. Партийжи даалгалар күүседирде идепкей чок, амыдыралчы идепкейлиг туруштуун көргүспес, четпестерни илередири, медеглээри мээң херээм эвес дээр хөөннүг фактылар туруглаан. Чижээ, Ак-Туруг школазында партия эге организациязының секретары хүлээлгезин Э. Б. Монгуш багай күүседип, оглун багай кижизиткени дээш партия талазы-биле хемчег алдырткан. Ол ышкаш кандыг-бир принципиалдыг айтырыглар тургустуна бээрге ону шиитпирлээрин дагзырга, оон ор, чаап-чажырар фактылар бар. Коммунистер М. К. Олчамай, Ш. Кызыл-оол, О. Д. Шаңмак-оол ышкаш эштерниң талазындан ындыг чоруктарны көргүскенин чугаалаар апаар.

Ынчангаш ажылда ындыг четпестерни чайладыр, күш-ажылдың болгаш күүсекчи сагылга-чурумну быжыглаарынга партийжи даалганың ролюн бедидип, он бирги беш чылдың өзек чылының планныг даалгаларын чедиишкиннг күүседиринге коммунист бүрүзүнүң харысалгазын бедидер ужурлуг бис.

Р. ХУНАЙ-ООЛ,
«Ак-Туруг» совхозта партком секретары.

СИБИРЬНИҢ АТОМЩИКТЕРИНИҢ ШИНЧИЛЕЛДЕРИ

НОВОСИБИРСК. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Ядролуг физика институдунуң бөдүүн кезекчигештер физиказы болгаш термоядролуг синтез талазы-биле ажылдары сураглаан. Кезекчигештерге уткуштур аттыккан бөкпектер дугайында идеяны делегейге эң бир дугаарында ажыглаан, ону Ленинчи шаңнал-биле үнелээн. Амгы үеде уткуштур бөкпектиң аргазы бөдүүн кезикчигештерниң физиказында эң кол арга болбушаан, делегейниң эң улуг төптеринде ажыглап турар.

Ядролуг физика институдунда уткуштур электро-позитивтиг бөкпектерлиг дыка хөй установкалар тургустунган.

Долганып турар установкаларның хемчээлиниң улгатканындан энергияны бүдүрүкчүлүг эвес чарыгдаар чорук көвүдей берген. Оон чайлаары-биле институт электрон-позитивтиг уткуштур бөкпекчигештерлиг дүргедедикчилерни тургузарының чаа аргазын 1978 чылда саналдаан.

Ол санал он ажыг катап камналгалыг, бичии хемчээлдиг установкаларга бот-боттарынга уткужуп турар кезекчигештерниң улуг энергиязын үндүрүп алырының аргазын берген.

Улуг-улуг шинчилелдерге үндезилээш, күчүлүг электроннуг дүргедедикчилерниң чаа-чаа хевирлерин тургускан, оларны химиктиг технологияга, көдээ ажыл-агыйга, медицинага, улус ажыл-агыйының өске-даа адырларга калбаа-биле ажыглап турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур калбарган социалистиг чарышка ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Ядролуг физика институду СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан) — физика-математика эртемнериниң доктору Г. М. Тумайкин, физика-математика эртемнериниң кандидады В. В. Петров болгаш лаборатория эргелекчизи, физика-математика эртемнериниң доктору А. П. Онучин; Ядролуг физика институдунуң бажыңы.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотолары, СЭТА-ның фотохрониказы.

Партия организацияларында

КАДРЛАРГА ДАЯНЫР

Беш чылдың планнарын күүседири дээш демиселге партия организацияларының чөлеңгииш болу бергилээн партбөлүктер Оренбуржьениң колхозтарында болгаш совхозтарында мал ажылының фермаларының бүгү кол участоктарында тургустунган. Коммунистерниң организакчы болгаш политиктиг ажылы коллективтерге эп-найыралчы, деңдески ажылдың байдалын тургузарынче, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче угланган. Күш-ажылчы коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң долу күжениишкин-биле ажылдаарының чугулазының, беш чылдың ушку, өзек чылында онзагай харысалгалыг болурунуң дугайын Москваның станок тудукчулары-биле ужуражылгазынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андропов база катап чугаалаан.

Күш-ажылдың шынарын бедидер, бүдүрүлгениң бүгү звеноларынга сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле партия организациялары хөйнү кылып турар. Хожудап турар чамдык коллективтер сөөлгү үеде экономиктиг көргүзүглерин дыка экижиткен. Ону Оренбург районнуң ажыл-агыйларының чижээнден эскерип болур. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге эът, сүт, өске-даа продукция садар планын эрткен чылын ажыр күүсеткен. Партия организациялары кошкак звеноларны кадрлар-биле чогуур үезинде быжыглаан: ажыл-херекти эки билир, идепкейлиг коммунистерни бригадирлер, звеночулар, фермалар эргелекчилери кылдыр ажылдадып турар. Чамдык ажыл-агыйларда удуртукчуларны солуургаандаа.

Районнуң бир ажыл-агыйынга партбюро секретары болуп ажылдап турган, агроном билиглиг В. Нарымовту ийи чыл мурнунда партия райкомунуң сүмези-биле Пугачёв аттыг колхозтуң даргазынга соңгаан. Ол ажылдап эгелээш, эвээш эвес бергелерге таварышкан. Колхоз хожудаңгай турган. Ажылдаар кижилер чедишпес болза-даа, чаа дарга хамыктың мурнунда арагачылардан, чалгаалардан, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээрлерден адырлырын саналдаан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылчы бригадаларның болгаш фермаларының ында тургустунган хөй-нити чөвүлелдери база киржип эгелээн. Ажыл-агыйның баштаар чери болгаш парторганизация кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Коллективтиң күжениишкиниң ажылының кол түңнели бо: мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге дужаар планнары хөй-хөй чылдарның дургузунда бир-ле дугаар ажыр күүсеттинген. Сөөлгү ийи чылда инек бүрүзүнден ортумаа-биле саалда 900 кг көвүдээн.

В. ШИРЯЕВ,
СЭТА-ның корр.
Оренбург.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Тожу районда «Май 1» совхозтуң Куштуг-Кежигде Давик Бараан кыштап турар. Ооң кодазында төрүүр 310 дуңгуш хой бар. Хойнуң массалыг оолдаашкыны эгелээн. Ам бо хүннерде 180 хой төрээн. Оларның чаш төлү онча-менди.

Ында комсомолчу сакманчылар Ульяна Доочук, Надежда Шоодурай болгаш Раиса Сүүзүн олар боттарының хүлээп алганы чаш хураганнарын ажаап, өстүрериңге кызымаккай ажылдап турар.

С. ХОЯДЫР.

ХЕРТЕК БУДАКАЕВНА

«Булут аразында хүн караа чырык, улус аразында ава караа чымчак» деп үлегер чугаа Хертек Будакаевна Донгакка база хамааржыр. Куңгуртуг суурда уруглар ясли-садының эргелекчизи болуп, ында ол хөй чылда ажылдап келген. Ясли-садтың ажылы эки, мактадыг. Ында совхозтуң ажыл-ишчилериниң 75 чаштары чылыг-чырык, арыг-силиг черде аас-кежиктиг, омак-хөглүг доругуп, өзүп турар. Оларның кежик-чолдуг өзеринге бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан.

Ясли-садтың уруглар ажаакчызы, Шынаа көдээ Совединиң депутады Кара-кыс Ивановна Балдаак Хертек Будакаевнаның дугайында чоргаарал-биле мынчаар чугаалады:

— Онаашкан ажылынга харысалгалыг, сагыш-човангыр кижи. Коллективи хүндүлээр, а чаштарывыс аңаа ынак.

Ол көдээ Советтиң депутады болгаш, бодунуң ол хүлээлгезинге база харысалгалыг. Ада-иелер, ол ышкаш бодунуң округунуң соңгукчуларының ортузунга уруг-дарыг кижизидилгезиниң дугайында лекция, беседаларны бо-ла чоруда бээр. Көдээ Советтиң сессиязының материалдарын чон ортузунга таныштырып, бодунуң соңгукчулары-биле база ужуражып, оларның негелделерин, дилеглерин күүседир талазы-биле идепкейлиг ажылдап чаңчыккан.

Хертек Будакаевна — коммунист. «Тере-Хөл» совхозта партком кежигүнү. Шынаа көдээ Совединиң чанында партия эге организациязының секретары. Даштындан көөрге оожум, томаанныг болгаш бодүүн, ажыл-ишчи эриг баарлыг иени мактап чугаалаары чоргаарал. Оон ыңай Хертек Будакаевна совхозта «Билиг» ниитилел эге организациязының кежигүнү болгаш, боду кижизидилге темазынга лекция, беседаларны номчуп турар. Ол чүгле номчуп турар эвес, көдээ клубка дыштаныр хүннер кежээзинде болур янзы-бүрү темалыг айтырыг, харыылар кежээлерин организастап эрттиреринге идепкейлиг киржип турар.

Хертек Будакаевна Донгактың ажыл-ижин чон мактаар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.
Кызыл район.

ЧЕДИИШКИННЕР ТУРЗА-ДАА...

Барын-Хемчик районнуң төвүнде болгаш чурттакчылыг суурларында туттунуп турар тудугларны бо-ла көрүп болур. Оларны ажыглалга киирерингe «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 КМК-ның тудугжулары үлүүн киирип келген.

Хоочун тудугжу Шойдар-оол Саватович Кужугеттиң удурткан бригадазы күш-ажылчы чарышка идепкейлиг киришкеш, эрткен чылдың планын сентябрь айда-ла күүседишкен.

— СЭКП Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлери бистерни соруп киирген. Совет кижи дугайында сагыш салышкынны улуг өөрүшкү-биле хүлээп алышаан, шалыпчы ажыл-херээвис-биле харыылап, өзек чылдың баштаңгы айында ажылывыстың темпизин шапкынчыттывыс — деп, Ш. С. Кужугет чугаалады.

Бригадирниң чугаазында бүдүрээдиг чүүлдер хөй. Керээ аргазы-биле ажылдап турар комплекстиг бригаданың өске коллективтеринден бир онзагай чүүлү болза, тудуг материалдарынга, электри энергиязынга, дериглелерге камналгалыг болуп турары. Олар тудуп турар объектизиниң өзулуг ээлери болу бергенинде.

Бригада аргазынче шилчииринин мурнунда бир-ийи метр узун дилиг материалдарын бок аразынче октаптар турганнар. Ындыг хемчээлдиг материалдарны тудуг ажылдарынга ажыглап эгелээнинден дилиг материалдарынга камналганы тургузуп, дужааттынар объектилерге кылдынып турар тудуг-монтаж ажылдарының хуусаазын кызырып келгенинден бир чуртталга бажыңының бот-үнези 1500-2000 рубль түңге чиигеп турар. Ооң түңнелинде камналга-хумагалыг болганы дээш бригаданың кежигүннери шалыңынга немештир телевизорлерни ап турар.

Комплекстиг бригаданың тудугжуларының разряды бедик, кижи бүрүзү холушкак мергежилди чедип алган. Керээ-дугуржулга-биле ажылдап келген бригада колдуунда-ла чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнарын тудуп турар. Ол бажыңнар көдээ черниң чурттакчыларынга таарымчалыг. Чүге дээрге, дузалал ажыл-агыйын хөгжүдери-биле мал-маганны, хаван, куш аймаан азырап, өстүреринге эргежок чугула немелде тудугларлыг. Он ийи кижилиг бригада № 115 сериялыг бажыңны план езугаар ийи-үш айларның дургузунда ажыглалга киирер. Ш. Кужугеттиң бригадазы ону бир ай иштинде кылып дооскаш, чагыкчыларга хүлээдип келгеннер.

Он бирги беш чылдың өзек чылында «Барлык», «Хемчик» совхозтарга ийи аал чурттаар бажыңнарны, «Барлык» совхозтуң төвүнге 140 олуттуг уруглар садын ээлеринге хүлээдирин олар социалистиг хүлээлгезинде айытканнар.

Бригаданың тудугжулары тудуг объектилерин хуусаадан эрте ажыглалга киирип, ээлеринге хүлээдип келгендаа болза, оларның ажыл-ишчи сеткил-сагыжын дүвүредир бээр айтырыглар бар болур артпышаан. Оон дугайында чугааны чорудары артык эвес. Ол чүл дээрге, дилиг материалдары, кургаг штукатурка дээп чижектиг хүн бүрүнүң херегдел материалдары-биле хандырылганың үзүктелишкиниг апаары-дыр. Ылаңгыя тудуг кылыры-биле эккелген дилиг материалдарының шынары багай, ол-шык болур таварылгалар бар. Оларны тудуг-монтаж ажылдарынга таарыштыр, эде кылырынга шак-үе, кижи күжү дээп чижектиг артык чарыгдалдар үнер. Бригаданың бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, темпизин бедидеринге таарымча чок байдалдарны ол бүгү тургузуп турар. Оон ыңай тудугжу бригадаларны ажылдаар туруштары-биле аргыштырар автотранспорттуң чедишпези, оларның шуудаашкынныг ажылдаарынга таарымча чок байдалдарны тургузар. Тудугжу бригадаларның чамдыктарының ажылчын туруштарынга ол, он бир шак үезинде чедирип турар.

Айыттынган четпестерни он бирги беш чылдың өзек чылында катаптавазы-биле ажыл-агыйжы хемчеглерин ап чорударын № 741 КМК-ның «Тыва көдээ тудуг» трестиң удуртукчуларындан негеттинип келген.

О. МИНИЙ-ООЛ.

«ШЫНГА» ЧАГААЛАР: номчукчулар шүгүмчүлеп, саналдап тур

ДУС ДУГАЙЫНДА

«Дус чокта — амдан чок
Тура чокта — күш чок» — дижири шын болбайн аан. Дус чокта кандыг-даа чемниң амданы чок болгай.

Дус — үнелиг чем. Кая-даа чорааш: аңнап-даа ажылдап-даа, туристеп-даа чорааш дустут-ла чорза черниң аң-меңин, балык-байлаңын-даа олуруп, дузап, амдан киирип чиптер, оът-сигенни-даа чайын дузап чиирге амданныг чем болу бээр.

Дус — чемниң бир онза хевири болганда ону камнаары база эргежок чугула деп бодаар мен. Дус — оран чурттуң онзагай байлаа, ону казып, тып алыры ындыг-ла белен эвес. Дустуг черлерни казар, чаза тепсир, арыглаар, а дусту хөлдерден база-ла үндүрүп, арыглап алыры ындыг-ла амыр эвес.

Дусту чүгле чемге херегләэр эвес, ону эм кылдыр база ажыглап турар, ол ышкаш өске-даа химия бүдүрүлгелеринге хөйү-биле ажыглап турар. Бистиң Өвүрнүң Дус-Даанда дус бүдүрүлгези ажылдап турар. Ында дусту шаг-шаанда улус хол-биле казып ап турган. Ам ында күчүлүг техника ажылдап турар, ол хирезинде ону бүдүрүп, казып алыры безин ындыг турбуже, бистиң үеде дусту кампавас чоруктар кайы хөй. Оруктарда, арттарда хөй-хөйү-биле дүжүрүп, төп каан чыдар, ол ышкаш кыштагларда, чазагларда, күзеглерде ажык дээр адаанда хорумналдыр төп каан, чаъс-чайык, өлден үрелип, эстип чыдары хараадаанчыг.

Дусту тараа дег чылдың-на тарып ап турар эвес бис. Совхозтар, бүдүрүлгелер машина-балгатты чүъктеп курутлагпас дээш кайы-хамаан чок дус чүдүрүп, ону туралаап черинге-ле дүжүрүп, төп-чайып турары канчап-даа таарышпас. Дус-Даг биле Хөндергей аразында оруктаара төктүп-чайылган дус дээрге тонна-тоннаазы-биле чыдар. Ол база чем, чурттуң байлаа-дыр. Ону камнап, кадагалаар херек. Амгы үеде садыгның белен дузун ижер апаргаш, борбак даш дусту чемге ажыглаары эвээжеп, даштып-иштин төп-чайып, мал-маганга норма-чижек чок төп берген чыдары бо.

Ынчангаш дус бистиң байлаавыс.

М. МОНГУШ.

ЭЛДЕПТИГ АЙТЫРЫГ

Чурттап орар бажыңымның бир өрээлинде батареязындан суг төгүлгеш, өрээл иштин хөлдендирип туруп берген. Шарып, сыскып, чаарымга-даа хоржок боорга, чуртталга-ажыглал трестиң № 1 участогунуң кол инженеринге баргаш, эдип бээрин дилеедим. «Батарея тып алзыңза, солуп бээр бис, а бисте батарея чок» — дээш, угда-даа чок болган. Ам канчаар. Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң кол инженери Н. Н. Зверковка, ооң соонда министрниң оралакчызы М. Г. Усмановка баар ужурга таварышкан мен. Ук эштер батареяны солуп бээр дугайында трестиң кол инженеринге айтышкынны берген, а ол эш мээң адресимни болгаш фамилиямны блокнодунга бижип алзажок, мынчага чедир кандыг-даа дуза көргүспеди.

Чөгенгеш, соок база эгелей берген, мурнумда ажылдап турганым албан черинден экизи көрген, 8 секциялыг батарея дилеп алгаш, Кызыл партизаннар кудумчузунда котельнаяның слесарьларын дилеп тургаш, кылдыртып алган мен.

Хайлыг чүве! Ам арыгланыр өрээлдиң суг чууй шавар бачогундан суг аккаш, адаанда кожаларымны дүвүредип турары-биле, ук саваны солуур ужурга таварыштым. Ындыг чаа бачокту ажыл-агый магазининден садып алгаш, кылып бээрин «Водоканал» эргелелдиң Каа-Хем кудумчузунуң № 24 бажыңда турар участогунуң бир слесарьларындан диледим. «Ол саванын кандыг-даа арматура херексели бисте чок-тур, а бир эвес тып алзыңза ынчаарда кылып бергей бис аа!» — деп, телефонга чарлык болду.

Элдептиг айтырыг бо! Хуу кижи суг одалгазының үстүнде айыткан херекселдерин кайыын тып алырыл? Мээң чурттап орар бажыңым Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң балансазында турар күрүнениң чуртталга фондузу-ла болгай. Ийет, бир эвес ындыг херекселдер кайы-бир садыгда бар чүве болза, садып ап-даа болгай мен, а чок чүвени хуу кижи кайыын тывары? А аккан суг, ындыг херекселдер чогун билир эвес, улам немей агып турар болгай.

Мынчангаш ук айтырыгны мынчаар тургусканын шын эвес деп санааш, база коммунал бажыңда чурттап, мен ышкаш ындыг байдалга таваржып турар эштерни билип алзын дээш, бо элдептиг айтырыгны сайгарып, шын шиитпирлээриниң аргазын чурумчудар талазы-биле чогуур хемчегни алырын республиканың чуртталга-коммунал ажыл-агый министри, депутат Виктор Михайлович Еремеевден «Шын» солунну дамчыштыр диледим.

А. БОРБАК-ООЛ.
Кызыл хоорай.

КАЖАН ЭКИЖИИРИЛ?

Партияның болгаш чазактың хүн бүрү ада сагыш салышкынының ачызында Тыва АССР-ниң найысылалы Кызыл хоорай чылдан чылче өзүп, сайзырап турар. Хөй каът бажыңнар, чаа-чаа кудумчулар улам немешкен, автобустар чонну хоорайның ужу-кыдынынга чедир аргыштырып турар. Хоорайның чурттакчыларының дыка хөйү 4,5 микрорайоннарның Магистральная, Кечил-оол кудумчуларында чаа бажыңнарында чурттап турар.

Ол девискээрден хоорайның төвүнге чедир эләэн ырак. Ынаар чоруп турар автобустар чонуң негелдезин чедир хандырбайн турары кончуг-ла хараадаанчыг. 15,6 дугаар маршруттарның автобустары чоруп турза-даа, дыка үр болгаш эглип келир. Эрткен январь айның ортан үезинде хөлчок соок бергенде 15 дугаар маршруттуң төнчү остановказынга эртен ажылче баар дээш чон чүс-чүзү-биле чыглып кээп, 30—40 минута чедир соокка доңуп, сириңейнип турганын көөрге, хараадаанчыг. Чаш уруглары кижилер, кырганнар — кендиг кижиниң маңаашнар аразында чок дээр.

Автобустарның маршруттарга чоруурунуң чурумун экижидер талазы-биле хоорайның партия, совет органнарының, автотранспорт эргелелиниң ап турар хемчеглериниң ам-даа четпес боор турары хараадаанчыг. Эрткен чылдың ноябрьдан эгелеп Магистральная кудумчузунче 8 дугаар маршруттуг автобусту маңнадып эгелээн деп чарлал солунга безин үнген. Ол автобустуң чоруп, чорбайн турары билдинмес, көзүлбес.

Хоорай иштинче кирип ажылдаар кижилер автобустарның чогуур шагында келбейн турары-биле ажылдан озалдап турар. Ол чорук кандыг уржуктугул? Күрүнеге когарал, күш-ажыл чурумун экижидеринге багай салдарын чедирип турар. Бо четпестерниң дугайында мооң мурнунда каш-даа катап шүгүмчүлелдиг материалдарны солунга парлап турганы кандыг-даа дуза, түңнел чок болуп турар деп санап болур.

Хоорай маршруттарынга автобустарның графигин чурумчудуп, чогуур хемчээн кажан алыр ирги?

Н. ӨЛЗЕЙ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

ЧЕРЖЕ АГЫП ЧЫДАР

Кызылдың № 3 АТБ-зиниң чолаачызы мен. Чорук аайы-биле Чадаана база Ак-Довурак хоорайларынга кирер, ол черлерниң бензинин, өске-даа кывар-чаар материалдарын кудуп алыр ужурга бо-ла таваржыр-дыр.

Арга чадаарда ынаар баар чүве-дир ийин. Чүге дээрге ында байдал дыка таарымча чок. «Дизтопливо» деп каан солярка кудуп алыр колонкаларының «пистолеттери» орта ажылдавас. 5—10 литр солярка черже агып каар. Кидис идик-биле ол шөлдерже чагдаар арга чок. Кидис, өске-даа чылыг идиктерни ужулгаш, саппыктар-биле суугу турган херек чүүлдерин кудуп ап болур арга бар.

Масло кудуп алыр колонкалар база ындыг. Ону кудуп алыр ийи литрниң тускай савалары чок болуп турар.

Кывар-чаар материалдарны ынчаар тетчеглээрге., канчап-даа таарышпас. Ону ырак-узак облустардан, крайлардан сөөртүп ап турарывыс кымга-даа билдингир. Бистиң республикада амдыызында бо чугула кывар-чаар материалдарны бүдүрүп, тып ап турар чер чок. Бар. турган-даа болза, тетчеглээрге болур бе?

База ол ышкаш, төгүлген солярка-маслону сүзерге, идик-хеп мырыңай артпастыр. Машина кабинзының ишти хирлиг, чыттыг болур. Ынчангаш Чадааның, Ак-Довурактың автомашиналарга кывар-чаар материалдар кудуп алыр черлеринде аа-харысалга чок чоруктарны соксадырының хемчеглерин дарый алырын, чолаачыларга дузадан кады көөрүн ону харыылап турар албан организацияларындан диледим.

Э. ДАГВА-ЛАМА.

Чоннуң эрге-ажыктарынга дүүштүр

ЭЭЛЧЕГ МАНАП ТУРБАЗЫН ДЭЭШ

Кызыл хоорайның чонну хандырып турар дыка хөй организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң коллективтеринде ачы-дуза чедирериниң талазы-биле ажылды чурумчударының тодаргай хемчеглерин ажылдап кылган. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарында көрдүнгени ышкаш, кижилерниң негелделерин оларның бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгазынга карыжа чок кылдыр хандырар. Бо талазы-биле хоорай садыгларында чамдык ажылдар кылдынган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш Кызылдың үлетпүр бараанар садыының коллективи хөй чүүлдерни кылыр. Үлетпүр бараанарының магазиннериниң ажылдаар шактарын болгаш хүннерин өскертиген. Чижээ, «Детский мир» магазинниң болгаш «Саян» универмагтың ажылдаар үези бир шак узаар.

Садыг черлеринде күш-ажылды багай организастаанындан садып алыкчылар хөй шагын чидирип турар. Садыг шөлдериниң чедишпези ол айтырыгны шиитпирлээрин бергедедип турар. Электробараанар, мебель, хевис кылыгларны үр үеде чаңгыс магазинге садыглап турган. Мебель салбырының бараан саарылгазы чылдың өзүп орар, а мебельди салыр чер чок. Ынчангаш мебель болгаш хевис кылыглар садыглаар тускай магазинни хоорайда ажыткан.

Өскерлип турар графикти садыг черлеринге шагдан бээр чорудуп келген. Дүштеки чапсар үезинде садыгжылар арыглаашкынны кылып, бараанарны сорттап, таарыштыр салып турар. Ынчангаш, бараан садыгларының дүъштээр шагын колдуунда 14 шактан 16 шакка чедир узаткан.

Мурнакчы дуржулганы—материалдыг харыысалга принциви-биле ажылдаарының аргазынче бригадаларны шилчидерин улам нептередир. Мооң мурнунда бригаданың бүгү кежигүннери материалдыг харыысалгалыг турган болза, ам ол харыысалга чүгле үш кижиге онаажыр. Ооң түңнелинде бараанар кадагалалы экижиир, кадрларны таарыштыр тургузарының аргазы тыптыр. Бир эвес ээлчег улгадып келир болза, бригадир өске салбырдан дуза эреп болгай. Ындыг арга-биле универмаг, «Детский мир», дугаарлары 13, 15 магазиннер шагда-ла ажылдай берген.

(Бистиң корр.).

• • •

Республиканың Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери ажылының хүнү, хамаатылардан чагыглар хүлээп ап, ону эгидериниң үе-шагын чурттакчы чонга таарымчалыг үеде кылдыр тургузар хемчеглерни алган.

Ол чорук амыдырал хандырылга албанының ачы-дузазын өг-бүле бүрүзү эптиг үеде долу ажыглаар арганы бээр. Ынчангаш «Тувафото», «Тувашвейбыт», «Тувателерадиобыттехника». Кызыл хоорайның бүдүрүлге эргелелиниң бүдүрүлгелери хүннүң-не 8 шактан 21 шакка чедир чурттакчы чонга ачы-дуза чедирер. «Тувaобувьбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынның хүлээп алыр пунктузунуң ажыл хүнү 8—20 шакка чедир, воскресеньеде 9—15 шакка чедир ажылдаар.

«Тувапарикмахерские» бүдүрүлге каттыжыышкынның бүдүрүлгелери 8-тен 21, воскресеньеде 8 шактан 17 шакка чедир ажылдаар.

И. КАНЗАЙ,
республиканың Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлге-техниктиг килдизиниң улуг инженери.

НЕГЕЛДЕ УЛАМ УЛГАТКАН

Автотранспорттуң техниктиг белениниң коэффициентизин бедидеринге, септелгеге дериг-херекселдерни, кезектерни чөп ажыглаарынга, орукка автотранспорт шимчээшкининге озал-ондак болдурбазын хандырарынга, чайгы үеде капитал септелгени эвээжедиринге — техниктиг көрүлде улуг ужур-дузалыг.

Бо чугула хемчегни эрттиреринге баш бурунгаар белеткел ажылдарын чорудары негеттинер. Ол айтырыгны улус депутаттарының хоорай болгаш район Советтериниң күүсикомнарының хуралдарынга чугаалажып көөр, аңаа ындыг комиссияны тургузар болгаш техниктиг көрүлдени эрттирериниң планын бадылаар ужурлуг.

Бо дээрге үениң негелдезинге дүгжүп турар чугула айтырыг. СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумунга эш Ю. В. Андроповтуң илеткелинде улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, камгалга чурумун күштелдиринче онза кичээнгейни угландырган болгай. Ынчангаш бистиң мурнувуста салдынып турар айтырыгларны шиитпирлээринге ол чүүлдерни удуртулга болдурар ужурлуг бис. Чүл дээрге, автотранспорт бүдүрүлгелериниң удуртукчулары бүдүрүлге-техниктиг килдистиң киржилгези-биле транспортту чыл көрүлдезинге баш бурунгаар белеткээриниң организас-техниктиг хемчеглериниң планын тургузуп тура, аңаа орук-транспорт шимчээшкининге озал-ондак болдурбазының болгаш чолаачылар ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни киирген турары негеттинер. Ынчангаш планда көрдүнген хемчеглерни АТБ-лер коллективтеринге таныштырар болгаш күүселдезин чедип алырының шыңгыы контролюн тургузар ужурлуг.

АТБ бүрүзүнге автотранспорттуң септелгезин чорудар бригадаларны организастаар, септелге чорудар шелдерни, дериг-херекселдерни чурумчудуп, эмгелээр.

Техниктиг көрүлдениң чаа негелделеринге дүүштүр ону эрттирерин январь 1-ден июль 1-ге чедир уламчылаар. Ынчалза-даа бистиң республиканың агаар-бойдузунуң байдалы-биле автотранспортка техниктиг көрүлдени март 1-ден июль 31-ге чедир чорудар бис. Көрүлдениң эгелээр үезинге чедир АТБ-лер бүгү техниктиг документацияны четчелеп долдурган турар. Автомобиль бүрүзүнүң техниктиг паспортунда эрткен чылдагы километражын квартал аайы-биле, техниктиг септелге кылганын, кандыг кезектерин солааның демдеглээн турар. Техниктиг документацияны долдурарында четпестер болгаш автомототранспорттуң күрүне учёдунуң дүрүмнеринде хажыдыышкыннар бары 1982 чылда эрттирген техниктиг көрүлдеден илерээн.

Дыка хөй бүдүрүлгелерниң, эң ылангыя совхозтарның удуртукчулары КАИ-ниң чөпшээрели чокка автомобильдерни эде дерип, кезектерин солуштуруп турар. Ынчаар кылыры шуут хоруглуг болгаш күрүне учёдун үреп турары ол болур. Ындыг чоруктар Эрзинниң «Чаа орук», Ленин аттыг; Тес-Хемниң «Чодураа», «Тес-Хем», Каа-Хемниң «Совет Тыва»; Бай-Тайганың «Кара-Хөл», «Тээли» совхозтарда чылдан чылче таваржып турар. Барыын-Хемчиктиң, Чөөн-Хемчиктиң, Мөңгүн-Тайганың болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында ындыг хажыдыышкыннар база бар. Ынчангаш эрткен чылын ниитизи-биле Кедээ ажыл-агый министерствозунуң ажыл-агыйларында 67 тускай машиналарны чүък машиналары кылдыр эде дерээнин КАИ ажылдакчылары илереткен.

КАИ экраны

Техникага кам чок, ээ ёзу-биле көрбес чоруктуң уржуундан эдилезе чогуур хуусаазын эртпээн автомобильдерни тоймаглап, адырып кааптар таварылгалар эвээш эвес.

Ажыглалда турар дыка хөй автомашиналарның спидометри ажылдавас болгулаар. Хыналдага киирген автомобильдерниң 541-иниң спидометри үрелик болган. Ол чорук кылдынмаан рейстерни тудуп бижиир азы бодунуң хууда чоруунга машинаны ажыглаар, кывар-чаар материалдарны норма чокка үндүр бижиир, артык кезектерни хөйнү чарыгдаар арганы тургузуп турар.

Автотранспортту техниктиг көрүлдеге белеткээринге чолаачылар улуг рольду ойнаар ужурлуг, чүге дээрге олар боттарының машиналарының техниктиг байдалын кымдан-даа артык билир болгай.

Транспорттуң техниктиг байдалынга негелде бо чылын улам шыңгыы апаар.

Кедээ ажыл-агый организацияларының автотранспортунга техниктиг хыналданы Кедээ ажыл-агый техниказынга хайгаарал талазы-биле күрүне инспекциязының киржилгези-биле чорудар. Конструкциязы күрүне стандартынга таарышпас, эде дерээн автомобильдерни ажыглаарын чөпшээревес.

Даштыкы хевири таарышпас автомобильдерни дораан эде будуп, чаартыр апаар. Ону автосептелге заводунга кылып ап болур.

Техниктиг үрелиишкиниг машиналарны рейсче үндүргенинден озал-ондакка таварышып турары эвээш эвес. 1982 чылда ындыг чылдагаандан 22 авария болганындан кижилер база бертиниишкинге таварышкылаан. Автомобильдиң тормозу, башкарар рулю туттунмас, чырыдар сигналдары үрелгенинден, дугуйлары чарылганындан озал-ондак болуп турары хөй. Ынчангаш ажыглалда автомашиналарның ол агрегаттарынче кичээнгейни салыры чугула.

Хуузунда транспорттуң ээлеринге негелде бо чылын өс
керилген. ИХМ-ниң бадылаа
ны чаа инструкция ёзугаар
техниктиг паспортту өскер
тип, чаарткан болгаш ынд
немелделерни киирген. Хуу
зунда автомашинага болгаш
мотоциклге ындыг хуудус
тарны аңгы кылып каан. Эр
ги техниктиг паспорттарны
чаазы-биле солууруп эрг
хуудустарны төндүр чары
дааның барымдаалап кылыр.

Автомобильдиң азы мото
циклдиң номерлиг кезээн со
лаап азы септелге кылгаш
од кезектерни садып алыры
га чөпшээрел-документин
ээзи бодунга ап чоруур ужу
лут. Ылангыя кузовту, шим
чедикчини, раманы солааны
болгаш машинаның өңүн өс
кертенин кичээнгейлиг көө

Хуузунда транспорттуң ээ
лери март 1-ниң бетинде тех
никтиг көрүлде дээш автомо
бильге 1 рубль 50 көпеек, мо
тоциклге, кожугга 1 рубль
төлээр. Хоорайда азы суур
чурттап турар хамаатыла
транспорт дээш үндүрүгнү м
шинаның марказын барымда
лап төлээр.

А. МАКСИМОВ,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ни
КАИ килдизиниң улуг кү
автоинспектору.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДАШТЫКЫДА БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮККЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ПРАГА. Чоокку Чөөн чүкте байдалды таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле Совет Эвилелиниң саналдары ол кавы девискээрге тайбыңны доктаадып тургузар дээш туржуп турар бүгү күштерниң аайлаштыртынган хөделиишкиннерлиг болурунга боттуг арга болуп турар. Ол дугайын Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Президиумунуң кежигүнү, секретары В. Биляк биле Палестинаның хостаарының Демократтыг фронтузунуң Чехословакияда аян-чорук кылып келген чиңгине секретары Н. Хаватма Прагага медеглээн.

Ливанга удур Израильдиң араатанзыг агрессиязын, үндезин чурттакчы чонну оларның дүрүм ёзугаар девискээрлеринден үндүр ойладырының болгаш аңаа шеригжиткен суурларны тургузарының политиказын, ол ышкаш палестин патриоттарга хамаарыштыр террорну болгаш күчүтүрүүшкүнүн ужуражыышкын үезинде олар шиитпирлиг буруу шапкан.

Чоокку чөөн чүк кризизин «таарыштыр шиитпирлээриниң» америк планы палестин күрүнени тургуспас болгаш бо кавының девискээриниң айтырыын шиитпирлээринге киржир ужурлугларының санындан палестиннерни казыыр дээр оралдажыышкын болуп турар деп, олар айыткан.

ЧУГУЛА СОРУЛГА

ДЕЛИ. Чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле национал конференция ажылын индий найысылалда доозкан. Индияның эртемнер академиязының, камгалал шинчилелдериниң болгаш анализиниң институдунуң, индий пагуош шинчилелиниң болгаш өске-даа чамдык организацияларның инициативазы-биле ёзугаар ону эрттирген.

Бүгү-ниити ядролуг чөрүлдээни болдурбас дээш демиселден артык чугула сорулга чок деп, конференцияга хүлээп алдынган декларацияда чугаалаан. Ядролуг боо-чепсектерни эндерилдирип, массалыг узуткаашкынның чепсээниң өске-даа хевирлерин ажылдап кылып база мөөңнеп турары кижи төрелгетенни ядролуг халаптың тамызынче киир чыгаарын кыжаныш турар. Бир-ле болза, тайбың кожа-хелбээ догуннаар, ядролуг күчүлерни өстүрбес болгаш чепсегленииишкинни мырыңай бүрүн дүжүргүжеге чедир оларны дараалаштыр чок кылыр, чок-ла болза, бүгү-ниити узуткаашкынга чайлаш чок чедирер боо-чепсектерни эндере бүдүрерин калбартыр деп шак ындыг шилип алыышкын кижи төрелгетенниң мурнунда тургустунган.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дээн ССРЭ-ниң хүлээлгезинге конференцияның киржикчилери байыр чедирген. Ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелер ол үлегерни эдерер ужурлуг деп, олар онзалап демдеглээн. Өлүмнүң бис кырынче делегейни чыгап турар АКШ-тың угланыышкынын декларацияда шиитпирлиг буруу шапкан. Делегейниң чаа дайынының кыпсыкчыларынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээри — бүгү улустарның болгаш оларның чазактарының хүлээлгези дээрзин документиде онзалап демдеглээн.

КАБУЛГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

КАБУЛ. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң даргазы Б. Кармаль Индияның Даштыкы херектер министерствозунуң секретары К. Натвар Сингхини хүлээп алган. Ол ында албан ужурупла келген. Каяа-даа каттышпас чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының эң чоокку үеде Делиге болур чедиги конференциязын эрттирери-биле холбаалыг айтырыгларны чугаалашкан. К. Натвар Сингхини АДР-ниң даштыкы херектер министри Ш. М. Лост хүлээп алган.

ПХО—ПАЛЕСТИН УЛУСТУҢ ДҮРҮМ ЁЗУГААР ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИ

АЛЖИР. Бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузуп алыр эргезин киириштир Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин боттандырганының, эжелеттирген бүгү-ле араб девискээрлерден израиль шериглерни бүрүн үндүргениниң, Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээриниң аргаларын дилеп тыварынга палестин улустуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи — Палестинаны хостаарының организациязының киришкениниң байдалдарында харын Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш чептүг тайбыңны тургускап турун болур. Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнүнге кандидат Монтане башталыр Кубаның Коммунистиг партиязының делегациязының Алжир Улус Демократтыг Республикага албанның аян-чоруун кылганының түңнелдериниң дугайында кады кылган дыңнадыгда ол дугайын чугаалаан.

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

МАПУТУ. ССРЭ-ниң болгаш Мозамбик Улус Республиканың аразында кады ажылдажылгага Мозамбиктиң садыг палатазының президентизи Армиңду де Бриту бедик үнелээшкинни берген. Совет-мозамбик садыглажыышкынның хөгжүлдези ийи күрүнениң аразында экономика болгаш садыг талазы-биле кады ажылдажылганың үр хуусаалыг программазынга үндезилендир тургустунган деп, ол медеглээн.

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле кады ажылдажылга Мозамбиктиң экономиктиг хөгжүлдезин, ылаңгыя ооң кол алыры — кедээ ажыл-агыйны сайзырадырын дүргедедиринге идиг бээр. Республиканың кооперативтер болгаш күрүне ажыл-агыйлар шөлдеринде совет 600 трактор ажылдап турар. «Лада», «Нива», «УАЗ» дээр автомобильдер ында калбак сурагжаан. Чүгле эрткен чылын безин Мозамбик 950 чыгам совет машиналарны садып алган. 1980 чылдаазынга деңнээрге ийи күрүнениң аразында бараан саарылгазы ниитизи-биле барык 3 катап көвүдээн.

МИНИСТРНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

КАИР. Египеттиң иштики херектер министри турган Набауи Исмаилдиң дээп болбас парламент эргезин казырын Египеттиң юстиция министри негээн. Чурттуң улусчу хуралының даргазынга чоруткан негелдеде ол хемчег Исмаилге хамаарыштыр кеземче истелгезин чорудар дугайында суд шиитпиринге үндезилендир хүлээп алдынган турар ужурлуг деп айытканын «Аш-Шааб» солун дыңнаткан.

Н. Исмаилдиң судка бээрин негевишаан, «Аш-Шааб» солун египет кара-бажыңнарга политика талазы-биле хоругдаттырганнарны ооң шуут удуртулгазы-биле аажок хилинчектеп, дорамчылап турганын онзалап демдеглээн. Садаттың эрге-чагыргага турганының үезинде эрттирген соңгулдаларның болгаш санал-оналдар алыышкыннарының түңнелдерин хажыдып турганы, чамдык улуг түңнүг акша-хөреңги бузуртааннарны болгаш кемниг үүлгедикчилерни камгалап турганы, нүгүлчү буруудаашкыннар ёзугаар египет патриоттарга удур судтакчы дерзиилээшкиннерни организастап турганы дээш министр чораан Н. Исмаилди ол солун база буруудадып турар.

(СЭТА).

КӨГҮДҮКЧҮ
КАЖАРЛААШКЫ

ГААГА. (СЭТА). Барыы
Европаның элээн каш чурт
тарынга баар дээн АКШ-ты
оралакчы президентизи Дж
Буштуң болгаш Голландия
ның премьер-министри
Любберстиң, чазактың өске
даа кежигүннериниң аразын
га чугаалажыышкыннар бол
ган.

Америк чалгыныг 48 рак
таларны Голландияның деви
кээринге эккеп тургузарынга
ол чурттуң чазааның тускай
чөпшээрежилгезин чедип алы
сорулга-биле ооң амгы удур
тукчуларынче ыйыышкын кы
лырын беседаларның үезинд
Дж. Буш база катап ора
дашкан. Барыын Европаның
чурттарынга америк ядролу
чаа ракеталарны эккеп не
тередир дээн НАТО чөвүлел
ниң 1979 чылда шиитпиринг
ат салырын принцип талаз
биле Голландия чөпшээрел
кен-даа болза, ортумак ыра
шылдың ядролуг чаа амери
ракеталарын бодунуң деви
кээринге эккеп тургузары
амга чедир чөпшээрешпээ
Ол ракеталарны Голландия
ның девискээринге нептере
дир азы нептеретпес дуга
йында шиитпирни хүлээ
алырын Женевада совет-аме
рик чугаалажыышкыннарын
түңнелинден Голландия х
маарыштырар бодап турар.

Чалгыныг америк ракета
ларны чурттуң девискээринг
эккеп тургузарынга ооң пар
ламентизи ийи удаа удур ба
дылаан. Америк ракеталарны
нептередиринге удур шим
чээшкин Голландияда болга
Барыын Европаның өске-да
чурттарында улам калбарган

НАТО-нуң Европада чеп
сектиг күштериниң код к
мандылакчызы америк ген
рал Б. Роджерс болга
НАТО-нуң чиңгине секретар
Й. Лунс олар Голландияг
чоокта чаа кээп чорааныны
сөөлүнде АКШ-тың оралакчы
президентизи Дж. Буш о
чурттуң удуртукчуларын ке
гүдерип, оларже ыйыышкы
кылырын, пропагандистиг ка
жарлаашкынны боттандыра
рын оралдашкан. «Совет да
йын кыжанышкыны дээ
хоозун нүгүлдээшкинни о
база катап чулчураап болга
америк президентиниң «ти
вариант» дижир «саналы
мантап чугаалаан.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң дайынзырак политиказын Францияның дешпилгелиг хөй-ниитизи шыңгыы буруу шаап, массалыг чаа чыскаалдарга киришкен. Төп Америкада дикторжу болгаш өлүрүкчү ёзу-чурумнарны АКШ-тың администрациязы деткип, боо-чепсекти берип, оларның шаажылакчы шериглерин өөредип турар. Ынчангаш ол чурттарда ажылчы чоннарны массалыы-биле өлүреринге америк империалистер киржип турар.

Сальвадорда кижи эргелериниң комиссиязының чоокта чаа чарлаан медээлерин ёзугаар алырга, Вашингтонга күткүткен болгаш деткиткен дериин эрге-чагыргалар Сальвадорнуң 42 муң хамаатыларын, Гватемалада диктаторжу эрге-чагыргалар—83 муң кижини сөөлгү үш чыл дургузунда кырып өлүрген.

ЧУРУКТА: Парижке чоокта чаа болган чыскаалдың киржикчилери АКШ-тың Төп Америка чурттарынга хамаарыштыр политиказын буруу шапкан болгаш Сальвадорнуң база Гватемаланың иштики херектеринге холгаарлаашкынны соксадырын Рейганның чазаандан негээн.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ДУГУРЖУП ЧАДААН

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Азор ортулуунда Лажиш шериг ужар чүүл баазазын америк агаар-чепсектиг күштеринге хелезилеткени хуусаазын узадыр дугайында Португалияның эрге-чагыргалары болгаш АКШ дугуржуп чадаан. Мооң мурнунда хелезилеткени дугайында дугуржулганың хуусаазы бо чылдың февраль 3-те төнген.

Чугаалажыышкыннарның келдегей чажыт байдалга кылган-даа болза, парлалгага чамдык медээлер кестүп келген. Португалияның шериг ужар чүүл баазазын хелезилээн хуусаазын узадырынче португали эрге-чагыргаларны албадаарын АКШ-тың төлээлекчилери оралдажып турар.

Ийи талалар чугаалажыышкыннарны чөгүүр хуусаазында доозуп шыдавас болза, мурнуну дугуржулга дарзазында бир чыл дургузунда күштүг болур ёзуча ол-ла дугуржулгада айыткан турган.

Азор ортулукта баазаны Американың Каттышкан Штаттары 30 чыл дургузунда ажыглаан болгаш Чоокку Чөөн чүкче, Африкаже болгаш Европаже боттарының шериглерин, шериг техниказын сөртап дажыглап келген.

Лажиште шериг баазазын чаартырынга болгаш алгыдазынга бо чылын 67 миллион доллар чарыгдаары шериг бюджетинге американнар айыткан болган.

АЙЫЫЛДЫГ СҮЛЧЭЭ

ТОКИО. (СЭТА). Америк администрацияның тайбың херээнге айыылдыг милитаристиг стратегиязынга Японияны ол чурттуң амгы чагырыкчы бөлүктери улам-на киир идип турар. АКШ-тың күрүне секретары Дж. Шульцтуң Токиога чоокта чаа барып чорааның түңнелдерин ынчаар сапап турар. АКШ-тың болгаш Японияның шериг кады ажылдажылгазы херек кырында тайбың херээнге айыылдыг сүлчээ болуп турар.

АКШ-тың күрсекретарының болгаш япон чазактың удуртукчуларының сүмележиишкиннери ийи чурттарның дайын белеткелинге хамаарышкан. Чугаалажыышкыннар доозулган сөөлүнде Шульц парлалга конференциязын кылган болгаш Ыраккы Чөөн чүкте далай оруктарын «камгалаар» талазы-биле Япония хүлээлге алган деп чарлаан.

Барыын Европаның чурттарынга америк чаа ракета-ядролуг чепсекти нептередип тургузарынче чүткүп турар Рейганның администрациязы немелде ракета чепсектерин Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга тургузарынга белеткелди чорудуп турарын Токиога чугаалажыышкыннар бадыткаан.

Ортумак ыраккылдың америк ядролуг чепсектерин, чалгыныг америк ракеталарны Ыраккы Чөөн чүкке эккеп тургузары-биле холбашкан айтырыгларны АКШ-тың күрүне секретарының чугаалажыышкыннарының үезинде көрген деп, «Майнити» солун бижээн.

МУССОЛИНИ АТТЫГ... СТИПЕНДИЯ

Муссолини аттыг стипендия? Ийе, ийе, демги-ле ол Бенито Муссолини аттыг, итали улуска удур кем-херек үүлгеткени дээш 1945 чылда партизаннарга өлүртүп шаажылаткан ханныг фашист ногаандык аттыг. Чүгле стипендия безин эвес. Кызыгаар чок эргелиг кара туразында чагырыкчының амыдыралының дугайында «эң-не чоптуг чогаал дээш» шаңналды тургузарының дугайын база чарлаан. Апеннинде ном магазиннериниң делгиирлери дученниң болгаш ооң талалакчыларының «чогаалдары»-биле долган терриилекчиниң шырайы солуннардан болгаш чуруктарлыг журналдардан бо-ла көстүр. Садыгжыгаштарда Муссолиниң хүлер болгаш маны хөрек тураскаалдары, фашист баштыңчының дүрзүзүн сиилбээн хөрек демдектери, ооң «төөгүлүг» чугааларын тырттырган пластинкалар эмгежок.

Апенниныда чүү болуп турары ол? «Алдарлыг чээрби чылдар» дугайында күзелсактыышкыннарының боралгак чалгыы чуртту чүге хөме ап турарыл? Ол чеңгээлиг шуугаазынны неофашистер башкарып турар, олар «энерелдиг эргим дученин» төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганын «байырлалдыы-биле» демдеглээринге белеткенип турарлар-дыр. Итали социал шимчээшкин — национал барыын үзелдиг күштер деп неофашисти партияның Римге болган съездизинге Италияның төөгүзүнүң эң-не халаптыг болгаш бужар бак арыннары ооң ады-биле холбашкан ол кижиниң юбилейин «байырлалдыы-биле» демдеглээриниң» дугайында шиитпирни хүлээп алган. «Бо юбилей Италияга фашизмни бактаарын соксадыр ужурлуг»—деп, неофашистерниң тургусканы «байырдал талазы-биле комитеттиң» удуртукчузу, диктаторнуң оглу Витторио Муссолиниң арын-нүүр чок ёзу-биле медеглээн.

Итали фашизмниң эң-не бужар арыннарын бүгү-ле аргалар-биле агартыр дээн дученниң сыскындыларының оралдажыышкыннары мелегейзиг болгаш каттырынчыг. Ынчалза-даа неофашистерден аки чүнү манаар боор? «Диктаторнуң төрүттүнген хүнүн» долгандыр шуугаазында элдепсиничиг өске бир чүүл бар. «Юбилей» кампаниязынга Италияның массалыг информациязының буржуаз чепсектери идепкейлиг киржип турар. Күрүнениң контролюнда турар национал телевидение элээн каш хөй сериялыг дамчыдылгаларны кылган, ында ханныг диктаторну «өг-бүлениң хүндүткелдиг адазы», «скрипкага ойнаарынга ынак кем чок кижи», «Италияның чаагай чоруу дээш түдеп артык сагыш човап чораан» күрүне ажылдакчызы кылдыр көргүзүп турар.

«Юбилей» шуугаазынны Италияның дешпилгелиг хөй-ниитизиниң килеңнээшкинин бол
дурган. Шаанда партизанна
чораан, Удурланыышкы
шимчээшкинниң бөлүк хоо
чуннары республиканың пре
зидентизинге массалыг ин
формацияның чепсектерини
фашизм иделларын кедерге
пропагандалап турарынга
удурланып, чагаа чорутка
Неофашистерниң «байырлал
лар» арттирер деп турар хоо
райларының чагыргалары ба
за удурланыышкын үндүрге
«Кара хөйлеңнигелерниң» тер
гиндеп турганы халапты
чылдарда өлүм-чидимниң бол
гаш кадыгдалдарның италиле
утпаан. Ол дугайын уттуп
болбас, чүге дээрге солуу ду
чениң сыскындылары ханны
чеңгээлерин сонсатпайн, «Рим
че чаа походтар» дугайы
күзеп-бодап, фашизмниң дүм
бей үезинче эгелири сорулга
ныс деп ажы-биле чугаала
турарлар.

В. МАЛЫШЕВ.
(СЭТА).

ДАЙЫНЗЫРАК ЧӨҢГЭЭ

НЬЮ-ЙОРК. Кады кылган америк-гондурас шериг өөредилгезин тайылбырлавышаан, «Филадельфия инкуайрер» солун ол дайынзырак өөредилгениң шуут-ла чеңгээлиг бүдүштүүн айыткан. «Никарагуага удур улуг хемчээлдиг дайын херек кырында чайлаш чок дээрзин Гондурастың шериг удуртукчулары хууда беседаларга ажыы-биле чугаалап турарлар» деп солун демдеглээн. Гондурастың шериг бөлүктериниң бодалы-биле алырга, бо шериг өөредилгези Рейганның администрациязы Никарагуага удур дайын болган таварылгада Гондураска шериг деткимчези көргүзер быжыг бодалдының херечизидир деп, ол солун бижээн.

(СЭТА).

ЧОННУҢ ЫНАКШЫЛЫНЫҢ ХЕРЕЧИЗИ

Москвада дыка хөй тураскаалдыг черлер Ленинниң ады-биле холбашкан. Оларның бирээзи — Манеж кудумчузунда № 9 бажың. Ында А. И. Ульянова-Елизарованың 1919-1935 чылдарда чурттап турганы 13 дугаар квартирага Владимир Ильич хостуг шактарын эрттирип, төрелдери, өннүктери, сурукчулары-биле ужуражыр турган. Маңаа Ф. Э. Дзержинский, М. И. Калинин, В. Д. Бонч-Бруевич, Б. Кун, К. Цеткин болгаш өскелер-даа кээп турган. Ол квартирада ам В. И. Ленинниң музейи ажыттынган.

Квартиранын ынчаардагы 20 чылдарда турган хевирин катап тургузар дээш реставраторлар, архитекторлар, В. И. Ленинниң Төп музейиниң ажылдакчылары документилерни, Ульяновтарның өг-бүлезиниң төрелдериниң болгаш чоок кижилериниң сактыышкыннарын кончуг хынамчалыг өөренип көрген. Экспонаттарны чүгле күрүне музейлеринден эвес, а харын хөй-хөй москвачылардан чыгган. Чурттуң бүдүрүлгелери хүндүлүг чагыгларны күүсеткен.

Мемориал квартирада чыгдынган документилер Ульяновтарның өг-бүлезиниң, Анна Ильиничнаның революсчу ажыл-чорудулгазының, оон Улуг Октябрьның тиилээзиниң соонда партийжи болгаш литератор улуг ажылдарының дугайында чугаалап турар.

Чаа Бажың-музейни ажытканы — Владимир Ильичиге чоннуң ынакшылының коскү илерели, В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының чижээнге ажылчы чоннарны, аныяктарны кижизидер талазы-биле Коммунистиг партияның сагыш салыышкынының херечизи.

ЧУРУКТАРДА: В. И. Ленинниң Бажың-музейиниң дашты: ажылчын кабинет.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ болгаш А. СЕНЦОВТУҢ фотолары.

ОЛ ТЫВАГА БАЗА ЧОРААН

1928 чылда ол Таңды-Тывага ССРЭ-ниң ТКК-ниң (Төп Күүсекчи Комитединиң) Комиссиязының кежигүнү боор чедип келген. Тывага ийи хире чыл ажылдаан үезинде чоннуң чиезин эрттиреринге, школаларны, эмнелгелерни организастап тургузарынга, латин алфавитти чогаадып кылырының нарын херээнге киришкен. Тываларның амыдырал-чуртталга байдалын өөренип, аъттыг, чадаг даглар ажыр, хемнер кежир улуг девискээрни эртип, аңчыларның одаанга, малчыннарның өөнге хонуп, улустуң ырларын, тоолдарын бижип чораан.

Оон адын Алексей Гордеевич Селиванов дээр. Ам дириг турган болза ол 83 харлыг турар. Тамбовтуң Кузьмина Гать деп суурга төрүттүнген, училище доосан турда, Октябрь революциязы тиилээн. Хамааты дайын эгелей бээрге ол кызыл гвардияга кирип, аңаа дайынчы боор фронтуже чоруткан. Бир чыл болгаш ол Василий Киквидзениң сураглыг дивизиязынга хайгыылчыларының аъттыг взводунга командир апарган. Чаңгыс эвес удаа берге тулчуушкуннарга киржип, бир тулчуушкун үезинде бузаалеткен взводун мерген, тывыңгыр чоруу-биле оон үндүрүп алган.

Оренбургка командирлер курузун дооскаш, Селиванов база катап фронтуга ээп келир. 1920 чылда Совет эрге-чагыргага удур тура халыышкын үндүрген ак шериг офицери Сапожковтуң дээрбечилерин чылча шаварынга эрес-дидим киришкени, ол офицерни тудуп, узутканы дээш чаа-ла чээрби харлыг Селиванов баштайгы дайынчы Кызыл Туг орден-биле шаңнаткан.

Хамааты дайын доозулза-даа ол аъттыг шеригге хевээр артып, ооң школазынга өөренген. Селивановтуң доспес сеткили, олут орбас, эрес-дидим чоруу ону эң айыылдыг черлерже, дайзыннар ам-даа чепсээн салбаан черлерже кыйгырган. Ортаа Азияның эң кыдыг черлеринге басмачыларны чылча шапчып, Соңгу чүкте Архангельск чоогунга ак дээрбечилерни истеп сүрүп чоруп турган.

Соңгу чүкке революцияның дайзыннарын узуткаан соонда ол шагдакы күзелин — шериг академиязынга өөренип кирер күзелин боттандырар сагыштыг Москвага келген. Тергиин эки демисежип, тулчуп чораан-даа болза, Селивановтуң ол күзели бүтпес апарган. Ынчангы аныяк чылдарында-ла Алексей Селивановтуң өкпези аараан болган.

Билири, эргин кеззени Узбекистанга 1925 чылда ээп кээп, Ташкентиниң Ортаа Азия университединиң чөөн чүк факультединге өөренип эгелээн. Селиванов бүгү боду-биле эртемче шымнып кирген. Чөөн чүктүң эң бурунгу дылдарының бирээзи фарси дылды баштадыр араб, англи, француз дылдарын ол дүн-хүн дивейн өөренип турган. Чөөн чүк улустарының төөгүзү, культуразы дээш оон сонуургавас эртеми-ле чок турган. Чайгы дыштаныгларында безин Ортаа Азияны ол-бо кезип, узбектерниң болгаш таджиктерниң аас чогаалының үлегерин бижип, бурунгу арабтарның төөгүзүнге хамаарышкан шинчилелдер кылыр чораан. «Туркменияда хевис кылырының уран аргазы», «Иранның бехаистери» деп номнарны бижип, бедик үнелелди алган. «Аъттыг шеригниң төөгүзү» деп шинчилел номун белеткээринге аңаа университеттиң профессору, хаан шеригниң генералы чораан, революцияның баштайгы хүннеринден-не Совет эрге-чагырганың талазынче шилчип кирген болгаш ээзи үеде М. И. Фрунзеге штаб начальниги турган Апухтин дузалажып, деткип, сүмезин кадып турган.

Тывага кээп ажылдап чораанының соонда ол доспес күзел-чүткүлү-биле база-ла аъттыг шеригге командирлей берген. Даштыкы дылдарны билир, хөй талалыг эртем-билиглиг аныяк офицер Алексей Гордеевич Селивановту 1934 чылда шеригден халааш, Иранда ССРЭ-ниң чиңгине консулу кылдыр ажылдадып чоруткан. Ол дөрт чыл дургузунда ындыг нарын, берге ажылга ажылдап, Совет күрүнениң эрге-ажыктарын, атаалдарын камгалап келген. Ынчан безин шериг уран аргазының эң чаа чедиишкиннерин бичии-ле хостуг шактарында өөренип, хамааты дайын өөскээн Испанияже чүткүп турган.

Чүгле дөрт чыл болгаш оон дилээн хандырып, катап шериг албанынче шилчиткен. Полковник Селиванов Г. К. Жуковтуң командылап турганы Доннуң аъттыг шериг дивизиязының штаб начальниинге томуйлаткан.

Дайынның баштайгы айларында А. В. Селиванов аъттыг шериг дивизиязын, оон соонда корпузун командылей бээр. Закавказьеже халдаашкынны чайладыры-биле Иранче совет шериглерни киирген соонда ол база катап Иранга баар.

1942 чылдың күзүнүнде Кол командылакчының дужаалы-биле үш дивизиядан тургустунган Дон казактарының гвардейжи 5-ки аъттыг шериг корпузун тургускан болгаш оон командиринге генерал Алексей Гордеевич Селивановту томуйлаан. Генерал Селивановтуң командылалы-биле Дон казактары берге болгаш алдарлыг оруктарны Моздок ховуларындан Венгрияга чедир эрткен. Кубаньга болгаш Ставрополь чоогунга, Волновахага болгаш Запорожьеге, сураглыг Корсунь-Шевченко тулчуушкунунга Дон казактарының, оларның командириниң маадырлыг, коргуш чок дидим херектериниң дугайында атаалдары нептерээн.

Аъттыг шеригге мырыңай аныяандан ынак, аңаа бердинген генерал техниканың дүрген, шапкын хөгжүлдезин доктаамал эскерип, аъттыг шеригниң амгы дайынга ажык дузазының кудулап турарын мурнай эскергеннерниң бирээзи. Ынчангаш ол эки белеткелдиг аъттыг шеригни каттыжыышкынын командылап тура, аңаа тускайлаан артиллерияны, танкыларны, ужар чүүлдү кончуг мергежилдиг ажыглап өөренген.

Дон казактарының ынак генералы дайын төнмээнде-ле октап эвес, а аныяанда-ла эгелээн аарыынга алзып, тура албас апарган. Совет чазак оон амы-тынын камгалап алыр дээш бүгү чүүлдерни кылган. Ону Ялта эмнелгезинге чедирип, эң шыырак эмчилерге эмнеткен. Ынчалза-даа аарыг эттинер арга чок болганындан ол Тиилелгениң өөрүшкүлүг хүнүнүң соонда үр болбаанда мөчээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Дон казактарының аъттыг шериг корпузунуң баштайгы командири, генерал-лейтенант Алексей Гордеевич Селивановтуң чырыткылыг тураскаалы совет кижилерниң чүректеринде арткан. Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан деп чоннуң чугаазында шын.

Чогаалчы В. Закруткинниң «Дон казактарының командири» деп очеригинден.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Кадык болурун күзезиңзе! (Күш-культуржуларга сүме). 9.05 — «Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». Румын улустуң уран чүүлү. 9.35 — «Спортлотонуң» 6-гы тиражы. 9.45 — «АБВГДдээр». 10.15 — Силерге, аданелер. 10.45 — «В. А. Жуковский». Шүлүкчүнүң төрүттүнген хүнүнден бээр 200 чыл болурунга. 11.45 — Соңгу чүк улустарының ырларын Кола Бельды күүседир. 12.15 — Чурукчулар дугайында чугаалар. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу С. Д. Меркулов. 12.50— «Аренага хүлүмзүрүг». Телефильм. 13.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 14.45 — Бөгүн делегейде. 15.00 — «Амыдыралче путёвка». 16.00 — Мультфильмнер. 16.40 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. ГФР-ден дамчыдылга. 17.45 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 18.15 — «Дириг амытаннар дугайында». 19.15 —«Кады ажылдажылга». 19.45 — «Экранда — кинокомедия». «Эрин салдыг ияя». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Чеди чараш даңгына». Фильм-балет. 23.00 — 23.10 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

15.05 — «Ливан чалбыышта». Документалдыг телефильм. 16.10 — «Ак-көк отчугаш». (Январь 1-де программаны катаптаар). 19.45 — «Делегей байдалының допчулалы». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.00 — «Баштайгы туруш». Уран-чечен фильм.

ДҮКТҮГ-АРЫ

Хөлбең шыктың секпилдери—чечектерни
Хөөмейлеп эргий ушкан дүктүг-ары,
Кандаай чүве, меңээ келгеш шорулганзыг
Каш-даа катап долгангылап девидетти.
«Айыыр туткан күдүжеңнеп турзуңза-даа,
Аян-тээлең, үе чылзып турар-дыр сен,
Эргек ышкаш хензиг мени дозеп ал»—деп,
Эрбеннелин сагындырган эвес ирги?
Сарыым кыстың белек кылдыр даарап берген,
Чап чаа шокар хөйлеңинде чечектерни
Чернин кылдыр соора билгеш, ишчи чүвең
Чемиш дилеп халдап турган чадавас боор.
Хаваам дургаар сыстытылаан кылаң дерин
Кандыг-ла-бир шалың суу деп бодап алгаш,
Амзаптар дээш, ийи-үш-даа чыпшыр келгеш,
Ажыг дер деп эскергени чадавас ийин.
Билип каалтым: эргим сарыым, дүүн кежээ
Бистер үр-ле чарлып чадап ошкашчык бис.
Айдызап кээр духиң чыды ам-даа менден
Арылбайн чорааны ол эндевээн-дир.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

Аяк шайны
аартап ора...

КВАС БОЛГАШ ХЫМЫС

Уттундурган эрги чүүлдү чамдыкта чаа чүүл деп чугаалажы бээр бис. Кижиниң шаг-шагдан ажыглап чораан чүүлдерин, ооң иштинде аъш-чем аймаан ооң мурнундагы дуржулганы барымдаалавышаан, чаа эртем ажылдарынга үндезилеп бүдүрүп үндүрер аргалар бар.

Бистиң чуртувуста эң бурунгу суксун болза хымыс болур. Төөгүчүлерниң илереткени-биле алырга, ону кылырының чажыттарын бистиң эрага чедир беш чүс чыл бурунгаар Кара далай чоогунуң соңгу талазынга чурттап чораан көшкүн аймактар билир турган.

Ол суксуннуң амданы тергиин болгаш кижиниң суксаарын эки хандырар. Ооң база бир онзагай талазы — эм шынары болур. Хөй чигирлиг, белоктарлыг болгаш витаминнерлиг ол суксун өкпе аарыы, ижин-шөйүндү аарыглары, хан чептези ышкаш ындыг хоочураашкыннарга удур эки дуалаар.

Чоокка чедир-ле хымысты чайын, күзүн кылыр турган. Ам болза үлетпүр хымысты кылырынга херектиг чиг-эътти бүдүн чылда ап болур. Бениң курган сүдүн кылырының талазы-биле ажылдар боттанган. Хымысты ам кала-даа кылып болур. Хымысты чүгле Казахстанда, Башкирияда болгаш ону кылып турган өске-даа черлерде эвес, а харын Российаның төп областарында, эвилелдешкен чамдык республикаларда кылып эгелээн.

• • •

Квасты орус черге шагшаандан чоннуң суксуну деп турганы билдингир. Ортаакы вектерниң эмчилери тускай белеткээн квасты балыглаткан дайынчыларга ижери-биле сүмелеп турган. Ол кижиниң суксаарын дүрген чидирер болгаш харыксыраан мага-ботту күш киирип, чем чиксээрин көдүрер.

Квастың аңгы-аңгы хевирлериниң дугайында чем белеткээринге сүме дептерлеринде бижээн. Оларның аттары безин чүүл-бүрү: хлеб, бажың, бөдүүн, солдат, петров, боар, эмчи квазы дээш.. Квастың аңгы-аңгы сорттарын кылырының аргалары аңгы-даа болза, оларны кылыр эге чиг-эт продукт чаңгыс ол-ла болуп турар. Ол дээрге кызыл-тас, арбай, көк-тараа, а чамдыкта чочак-тараа азы сула далганы, чигир, үзүм болгаш хмель, мята, хрен дээш чижектиг холумактар болур.

Янзы-бүрү хевирниң квастарын кылып алырынга тускай концентраттарны белеткээш садып турар. Олардан кылган квастарның амданы бодун тургускан квастан дубаас. Суксунну кылып алырынга ам хонуктар эвес, а шактар херек апарган.

В. КУЛИКОВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

Новелла

КЕРЭЭ

АДАР-АҢЧЫНЫ бо кавыда танывыс кижи чок. Ооң алдары аныяандан-на бедээн. Чылдагааны чүл дээрге, аңнаары кончуг. Шаанда бүдүн чыл дургузунда аңнап турган. Ам хоойлу шыңгыыраан, негелде дыңзаан, харысалга улгаткан, ынчангаш чүгле сезон манаар апарган. Сезон келир-ле, байгы сагыш тайга бажында.

Чаа чыл келген. Кайда-даа кижилер шагаалап турган. А Адар-Аңчы шагда-ла тайгада олурган. Өске кижилер дег, он ийи шактың кагарын, Соок-Ирейниң келирин ооң манап олурган херээ чүү боор. Демин-не шагаалап каапкан. Оон улуг от ужуткаш, черле ындыг чаңы-биле, отка өөргалап кезек чыткан. Ол шакта ооң күзели билдингир: куруг чанып болбас, бети дээрге койгуннап алыр. Ынчап чыткаш, удуп калган. Көрген мен, черле уйгужузу хелчок кижи чораан. Ол хиреде хензиг-ле дааштан оттуп кээр. Оозун бодаарга, чүрээ одуг чыдар. Чүрээ одуг чыдар улустуң дүжээри кончуг дижир чүве.

Ол база-ла дүжеп эгелээн. Хелчок улуг койгун — сарыг-хаай маңнап келгеш, та ышка оптукан, та аңчыда багай чыт бар болган, кезек када думчуун борбаңнаткан. Оон өрге ышкаш, ийи бут кырынга кожайып туруп келгеш:

— Ужа! — деп, бар шаа-биле алгырган.

— Бодуң ужаң чок бе? — деп-тир.

Койгун аайын тыппаан.

— Ындыг болза, төш! — деп-тир.

Адар-Аңчы чыткаш:

— Бодуң төжүң чок бе? — деп-тир.

Койгун бир холу-биле ужазын сыйбаттынгаш, өске холу-биле төжүн сыйбаттынгаш, эктин кыскаш, улам айтырган.

— Сартык бар бе дээрим ол-дур ийин.

— Сартык даарта чугаажок үнер — дээш, Адар-Аңчы хая көрнүп чыткан боду ам отче көрнүп келгеш, коңгурады хаарыктай берген. Койгун кайын чыттырар, эктинден барып тырткылаан.

— Чүл? — дээш, Адар-Аңчы ам ковайып келген.

— Керээден чарып ап көрээли — деп, койгун мындыг ыйнаан.

— Керээ? Чүү керээ, кандыг керээ? — дээш, Адар-Аңчы ам ковайып келген.

— Койгун ак хөвең дег тонунуң хойнунче хол суккаш, дүрүп каан саазын уштуп экелген.

— Мен бо мындыг дозевилел кылып кагдым. Хынамчалыг номчааш, аттаң салып бээр силер бе? — дээш, дүрүглүг саазынны аңчыже сунган. Адар-Аңчы караанын шилин тып кедип алгаш, номчуп көрген.

Моон адаанда ат салган бистер, бир талазында, арганың эң улуг аңы Сарыг-Хаай, ийи талазында, аңчыларның төлээзи Адар-Аңчы бо керээни чарар ужурувус болза:

1. Адар-Аңчы моон соңгаар боо чүктеп алгаш, бо аргаже кажан-даа ис баспазын хүлээнир.
2. Аргажок келир ужур таваржы берзе, ол келгеш, койгун, элик-хүлбүс, сыын-мыйгак, буур-булан болгаш куштар ышкаш, кижиге хилинчээ чок аң-кушче боо шыгаавазын дагдынар.
3. Аңнаар болза чүгле адыг, бору, үгү аймаан өлүрер.
4. Үстүнде айыткан үш чүүлдү Адар-Аңчы үргүлчү сагыыр болза, ол араатаннарның кайда турарын койгуннар туралы-биле айтып бээр.
5. Бир эвес аңчыларның төлээзи бодунга хора чок, хамыктың мурнунда, койгун ышкаш аңнарны өлүре бээр болза, Адар-Аңчыны адыг, бөрүге койгуннар айтып бээр.
6. Бо керээ дугайын өске бүгү аң-кушка чарлаарын койгуннарга дагзыр. Ону доп-дораан, бо дүне-ле кылыр.

Арганың эң улуг аңы (Сарыг-Хаай)

Аңчыларның төлээзи (Адар-Аңчы)».

Керээни номчуп көргеш, Адар-Аңчы баштай бажын дырбаттынган, оон хеп-хенертен каттырып, өлү-ле берген, кара баары каткыже каттырган. Арай боорда соксааш, хөрээ догдаңнайнып ора, чугааланган:

— Барып-барып майтак койгун-биле кижи кажан, кая керээ чарып чораан чүвел. Амытанга ат, чонга шоот — дээш, саазынны ора согарының кайызы чорда, Сарыг-Хаай ушта соп алган.

— Шынын ол бе?— деп айтырган.

— Шыным ол.

— Че харын, ындыг-даа болгаяан. Мында, моон ырак эвесте, аштаан, улчумал адыг тояап чорду. Сеп кулугурну аңаа барып сөглээр мен — депкеш, Сарыг-Хаай ынай боор чыдырда. Адар-Аңчы ам шуут дуп-тура халып келгеш, ону доктаадыпкан:

— Ойт, анаа тур! Чүү диди? Кайда адыг чор?

Сарыг-Хаай дедир келгеш, майышкак давааны-биле айтып тургаш, дүрген-дүрген чугаалаан:

— Мында-мында. Дүгде-дүгде. Мырай мында, дазыл алдында. Чүдек-даа улуг адыг —адыг-иргек!

Ону дыңнааш, Адар-Аңчының та чоору ол, балдыры ала-чайгаар сириңейни берген.

— Кай, бээр эккел ол саазыныңны — дээш, керээни ап алган. Оон саазынны чаза тудуп көргеш, дедир сунган.

— Бодуң баштай адың сал.

— Көрүңер, мен адым салып каан мен.

Койгун адын кала салып билир, холунун ээзи артырып каан боор-тур. Шынап-ла ак саазында таңма-биле дөмей. Адар-Аңчы көрүп туруп-туруп, «даарта меңээ таваржыр-ла-дыр сен ийин» деп бир бодангаш, улчумал адыг дугайы сагыжынга кирип кээрге, эът-кежи соолаш кылынгаш, карманындан карандажын уштуп, адын салып бергеш: «Ол тоянчыны даарта меңээ айтып бээр эвес сен бе!» деп-тир. Сарыг-Хаай черге чедир мөгейгеш, керээни колдуктапкаш, кожаалыктап, таңцылап чорупкан.

АДАР-АҢЧЫ бир көөрге, улуг кара чүве караанга көстүп келген. Келзе-келзе, адыг! Кедергей-ле улуг адыг. Адар-Аңчы алгырыпкаш, тура халып кээрге, кым-даа чок. Оду хөмүрээрип калган, хар дээрге кодап-тавактап чаап турган. «Ыы, кулугур, далчыр-карак, кижи дүжүнге кирип. Чер сени шиңме!

Хар төө каапкан. Долгандыр кайнаар-даа көөрге, черни ак хөвең шуглапкан, ыяш-дашта-даа ак чоорган эштипкен. Адар-Аңчы рюкзагын чүктепкеш, боозун эгиннепкеш, базып каан. Агаарның экизин канчаар, тынып ханмас! Тайганың делгемин канчаар, эргип төтпес! Адар-Аңчы ол черлерни билбес эвес, баргы-баргы дег черлерни таварып, далаш чок базып-ла орган.

Ол чорупп олурда, бир-ле черде бир-ле амытан кыйгырды ышкаш. Бир дыңнаарга, соонда-даа ышкаш, бир дыңнаарга, мурнунда-даа ышкаш. Уун тып чадаан. Оон база-ла демги үн:

— Ужа! — дээн.

«Бодуң ужаң чок бе?» дептер дээш, Адар-Аңчы соксап каан.

— Ужа чок болза, төш!— дээн база-ла демги үн дыңналган.

«Бодуң төжүң чок бе?» дептер часкаш, Адар-Аңчы база-ла соксап каан. Кайын, кымның чугаалап турарын билбейн чыткаш, кымга чүү деп харыылаар боор.

Мындыг таварылгада боданмас болза хоржок, боданганы ботка херек. Адар-Аңчы төжек кырынга таакпылап олурган. «Адырам, чүл бо?» деп бодаңган. «Кым мени шоодуп турар чоор?» Ынчап оргаш, сакты тыртып келген: ол кым-даа эвес, Сарыг-Хаай. «Кайда чыдыр бо?» дээш, ынай-бээр көрдүнген, чүве-даа чок.

Бир-ле черде ыяш чайырт диген ышкаш. Адар-Аңчы бо үтке кедеп базып орган, көөрге, он сес адыр мыйыстыг кара-хүрең сыын олче уткуй өскеп олурган. Адар-Аңчы боозун шыгаап олурда, демги-ле үн дыңналган:

— Керээвис! Керээвис утпа!

Адар-Аңчының холу чайгаар-ла салдынып бады барган. Теве дег сыын, ону көрзе-даа, оон чыпшыр кыйыы-биле дүште-даа чок кылаштап эрте берген.

Керээ дээрге, керээ-ле болгай. Ат салган соонда, ону күүседир апаар. Адар-Аңчы ам чүнү канчаар, аалынче далажыпкан. Бажыңында бодунуң "ужа-төжү чок эвес, ону чиплеткей...»

Адар-Аңчы алыс черле уйгужу кижи болдур ийин. Мен пат билир мен, эртенги аң одарын бо-ла эрттир удуп алыр кижи. Ынчалза-даа уйгу черле ойлуг-ле болгай. Адар-Аңчы оттуп кээрге, хүн хөөрей берген болган. Хар-даа чагбаан, долгандыр бойдус дүүнгү хевээр-ле. Ынчалза-даа Адар-Аңчы бодунун узун уйгузунда удуп-оттуп чыткаш, дүжүнде-даа болза, үнүп келген Чаа чылды бойдус камгалалының чылы кылдыр чарлаан болдур эвеспе: Сарыг-Хаай-биле керээ чарып каан болгай. Ол-даа болза эки-ле ыйнаан!

Салим СҮРҮҢ-ООЛ

СОНУУРГАКТАРГА

ТЫВЫЗЫКТАР

Венгрияның Печ хоорайда Янус Паннониус аттыг музейде тывызыктарның эң хөй чыылдазы бар. Ында делегейниң ийи чүс аңгы улустарының 120 муң тывызыктары чыгдынган. Этнограф Ласло Мандокиниң чээрби ажыг чыл дургузунда чыып келгени Соңгу поляр куржааның ындында чурттап турар саамнарның, Чукотка чартык ортулукта корьяктарның, Барыын Африкада йоруба деп аймактың, мурнуу-америк индейлерниң тывызыктары эң ховар болуп турар.

ИЙИ ПОЛЮСКА ЧЕТКЕННЕР

Ийи англи аян-чорукчу — Ранульф Файэннес биле Чарльз Бартон Соңгу полюска четкен. Черниң ийи полюзун таварты Черни долгандыр аян-чорук оон-биле доозулганы ол. Оларның аян-чоруу 1979 чылдың сентябрьда Англияның Гринвич чоогундан эгелээн, олар 83 муң километр орукту эрткен.

Р. Файэннес биле Ч. Бартон ийи полюска бир дугаар четкен аян-чорукчулар ол.

ЭҢ УЗУН АТ

50 харлыг америк А. Эвенс деп кижи фамилиязын солуур деп шиитпирлеп алган. Ол грек хөгжүмге кончуг ынак болгаш ону бодунун чаа адынга илередир бодаан — Ксартеохаджимадурокасзамнупулос деп ат чогааткан. Ол аттың каш үжүү-ле бир грек композиторнуң адындан алдынган.

Ынчалзажок чаа адын бүрүткедип алыр дээш чеде бергени чагырга черлери ону хүлээп албаан. Кымның-даа ады 18 үжүктен эртпес чүве, оон башка сактып алыры кончуг берге, амгы санаалга машиналары безин сакты албас деп харыылаан. Чеже-даа чаннырга чаа адын хүлээвес боорга адын Ксартеохаджину деп кыскаладып алган.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Волга-Волга»** 9.30, **«Ынакшып-ла көр, ынчалза-даа бажыңны оскунма»** 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Октар сыыңайнып турда»** 9.30, 14.40, **«Араб ужуралдар»** 11.00, 12.50, 16.10, **«Өршээп көр, Аруна»** (2 сериялыг) 18.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Кызыл коңгалар»** (2 сериялыг) 14.00, 20.00, **«Кескинди хлеб»** (2 сериялыг) 17.00 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканы-биле алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 24—29, хүндүс 13—18 градус соор.

Автоорукттарга хар чаар, 2—4 километр черге чүвениң көстүрү эки.

Кызылга дүне болгаш хүндүс бораңнаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 24—26, хүндүс 15—17 градус соор.

Республиканың хөгжүм-шии театрынга сурагжаан аялгалар эстрада-хөгжүм-шиизиниң көргүзүглери бөгүн 16.30 болгаш 21 шактарда болур. Даарта база ол-ла үелерде эгелээр.

Билеттерни хөгжүм-шии театрынга болгаш «Саян» универмагта садып турар.

Кызылдың аъш-чем садыының дирекциязы чүдүрүкчүлерни, садыгжыларны, кассирлерни, экспедиторларны магазиннерге ажылдаарынче чалап тур. Бо чарлал ёзугаар келген болгаш ажылга хүлээп алдынган чүдүрүкчүлерни соолзүредир профессионал-техниктиг училищелерниң механизаторлар курстарынче өөредип чорудар болгаш бүдүрүлгеден хоставышаан, шалыңын 100 хуу хевээр артырар.

Кызылдың аъш-чем садыының адрези: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчу, бажың № 29, кабинеттер 4 болгаш 11, телефону 2-54-36.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3

Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузут килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 62.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС— 01363